

ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

DİNLER TARİHİ

lisansüstü sempozyumu

~I~

◆◆ BİLDİRİ ÖZETLERİ ◆◆

08-09 MAYIS 2023

Dinler Tarihi
Lisansüstü Sempozyumu
-I-
BİLDİRİ ÖZETLERİ

08-09 Mayıs 2023

ANKARA

ASBÜ Yayınları -14

Dinler Tarihi

Lisansüstü Sempozyumu - I

Bildiri Özetleri

© Ankara, Mayıs 2023

ISBN

978-605-71422-9-0

Editörler

Ali Osman Kurt

Mehmet Alıcı

Şevket Özcan

Bilal Patacı

Rabia Kocataş

Dizgi ve Tasarım

Bilal Patacı

ASBÜ Yayınları

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Hükümet Meydanı No: 2 06050 Ulus/Altındağ/Ankara

bilgi@edu.asbu.tr

Telefon: +90 312 596 44 44-45

Fax: +90 312 311 86 00

PTT kep: Asbü@hs01.kep.tr

Yayınevi sertifikası: 48453

DİNLER TARİHİ LİSANSÜSTÜ SEMPOZYUMU - I
KURULLAR

Düzenleyen Kurum

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Sempozyum Ortakları

Türkiye Dinler Tarihi Derneği

Milel ve Nihal Eğitim, Kültür ve Düşünce Platformu

Yunus Emre Enstitüsü

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Ali Osman KURT

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Mehmet ALICI

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Şevket ÖZCAN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Dr. Bilal PATACI

İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Arş. Gör. Rabia KOCATAŞ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Bilim Kurulu

- Prof. Dr. Hammet ARSLAN / *Muğla Sıtkı Koçman Üni.*
Prof. Dr. Dursun Ali AYKIT / *Marmara Üni.*
Prof. Dr. Bekir Zakir ÇOBAN / *Ege Üni.*
Prof. Dr. Salih İNCİ / *İstanbul Medeniyet Üni.*
Prof. Dr. Hakan OLGUN / *İstanbul Üni.*
Prof. Dr. Muhammet TARAKÇI / *Bursa Uludağ Üni.*
Prof. Dr. Süleyman TURAN / *Recep Tayyip Erdoğan Üni.*
Doç. Dr. Hesna Serra AKSEL DURMUŞ / *Hitit Üni.*
Doç. Dr. Abdullah ALTUNCU / *Kilis 7 Aralık Üni.*
Doç. Dr. Ahmet ARAS / *Necmettin Erbakan Üni.*
Doç. Dr. Bilal BAŞ / *Marmara Üni.*
Doç. Dr. Şir Muhammed DUALI / *Sivas Cumhuriyet Üni.*
Doç. Dr. Asim DURAN / *Amasya Üni.*
Doç. Dr. Zafer DUYGU / *Dokuz Eylül Üni.*
Doç. Dr. İsmet EŞMELİ / *Pamukkale Üni.*
Doç. Dr. Hüsametdin KARATAŞ / *Fırat Üni.*
Doç. Dr. Cemil KUTLUTÜRK / *Ankara Üni.*
Doç. Dr. Yasin MERAL / *Ankara Üni.*
Doç. Dr. Necati SÜMER / *Siirt Üni.*
Doç. Dr. Halil İbrahim ŞENAVCU / *İzmir Katip Çelebi Üni.*
Doç. Dr. Ahmet TÜRKAN / *Necmettin Erbakan Üni.*
Dr. Öğr. Üyesi Tolga Savaş ALTINEL / *Yalova Üni.*
Dr. Öğr. Üyesi Merve AR / *Ondokuz Mayıs Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Emine BATTAL / *Recep Tayyip Erdoğan Üni.*
Dr. Öğr. Üyesi Halit Ahmet ÇİFTÇİ / *Süleyman Demirel Üni.*
Dr. Öğr. Üyesi M. Osman KARATOSUN / *Ankara Hacı Bayram Veli Üni.*
Dr. Öğr. Üyesi Rabia MERT / *Sinop Üni.*
Dr. Öğr. Üyesi Nadide ŞAHİN / *Erzincan Binali Yıldırım Üni.*
Dr. Öğr. Üyesi Bilal TOPRAK / *Düzce Üni.*
Dr. Öğr. Üyesi İsmet TUNÇ / *Şırnak Üni.*
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan TURGUT / *Mardin Artuklu Üni.*
Dr. Cuma ÖZKAN / *University of Iowa*

* Unvan derecesine ve soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

SUNUŞ

Dinin insan için önemi ve vazgeçilmezliği psikolojik, sosyolojik ve tarihi gibi pek çok açıdan temellendirilen bir olgudur. İnsanın ötekileri tanıma merakı ve isteği dinler için de söz konusu olmuştur. Antik dönemlerden günümüze bu çerçevede pek çok araştırmacı benimsedikleri yöntemler ve elde ettikleri malzemelerle ortaya koydukları eserler yoluyla dinleri anlamada anahtar roller üstlenmiştir. Herodot Antik Mısır'da inancın izleri sürmüş, çağları aşan çalışmalarıyla adından söz ettiren Bîrûnî Hint Dünyasında gezinerek dinlerin derin tecrübelerini açığa çıkarmaya çalışmıştır. Her ne kadar Dinler Tarihi'nin kökeni modern dönemle ilişkilendirilse de söz konusu isimler, İslam literatürü ve Müslüman alimlerin daha önceden yaptıkları çalışmalar Dinler Tarihi'nin kadim geçmişini ortaya koyar. Modern dönem akliselim Batılı din bilimcilerinden bazılarınca Şehristânî'nin çalışmalarının Karşılaştırmalı Dinler Tarihinin ilk örnekleri olarak zikredilmesi bu yüzdendir. Küreselleşen ve dijitalleşen dünya birbirini her bakımdan tanımanın gerekliliğine ve vazgeçilmezliğine bütün gücüyle işaret ederken Dinler Tarihi benimsediği tarafsızlık düsturu ve her türlü ön yargıdan arındırılmış çalışmalar ortaya koyma hedefiyle yeni yaklaşımlar ve yöntemler geliştirme arayışında olan bir disiplin olarak temayüz eder. Nitekim Dinler Tarihi'nin kullandığı farklı yöntemler ve incelediği çeşitli konular yeniliğe açıklığına ve ihtiyaç odaklı oluşuna işaret eder. Tarih, Arkeoloji, Antropoloji gibi disiplinlerin yanı sıra Tefsir 'den Hadis'e Din Felsefesinden Din Psikolojisi'ne ve pek çok alana katkı verici özelliğiyle ön plana çıkar. Bu minvalde geliştikçe gençleşen ve dinamikleşen Dinler Tarihi hem akademik hem de genel okuyucular nezdinde dikkatleri daha fazla çeker. İlahiyat Fakültesi mezunu olsun veya olmasın pek çok alandan araştırmacının ilgisinin söz konusu olması ve Dinler Tarihi alanında lisans üstü çalışmalar yapanların sayılarındaki gözle görülür artışlar ve ortaya çıkan nitelikli çalışmalar bunun açık göstergelerindedir. Bu itibarla Dinler Tarihi alanının Türkiye'de yakaladığı ivmeye katkı sunmak ve gelişimine destek olmak amacıyla genç araştırmacılarla alanda çalışmalarıyla bilinen akademisyenleri bir araya getirmek suretiyle bilgi ve tecrübe aktarımını sağlamak hedeflenmiştir. Böylelikle genç araştırmacıların yüksek lisans ve doktora çalışmalarını sunma ve tanıtmaya imkânı sağlanarak çalıştıkları ve ilgi duydukları alanları hocaları ile istişare ederek daha verimli çalışma-

ların ortaya çıkması beklenmektedir. Ayrıca konuşmacı ve oturum başkanı olarak davet edilen hocaların öğrencilerin sunumlarını yakından takip ederek görüş ve yorumlarıyla genç araştırmacıları destek ve katkılarıyla teşvik edecekleri düşünülmektedir. Böylece alanda ilk olan bu organizasyonu kendi ölçüğünde “Dinler Tarihi Şöleni” olarak nitelendirmek mümkün olabilecektir.

Bu kitapta elli beş araştırmacının birbirinden değerli ve emek mahsulü bildirilerinin özetleri yer almaktadır. Özetleri basılan bildirilerin tam metinleri de ayrıca bildiri kitabı biçiminde basılacaktır. Bu vesileyle Sempozyum Düzenleme Kurulu üyelerine, bilim kuruluna ve desteğini esirgemeyen danışma kurulunun doğal üyeleri olan Türkiye’deki Dinler Tarihi akademisyenlerine teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca katkıları nedeniyle Yunus Emre Enstitüsü’ne, Mîlel Nihal Derneği ile Türkiye Dinler Tarihi Derneği’ne de müteşekkirimiz.

Prof. Dr. Ali Osman KURT
Düzenleme Kurulu Başkanı

İÇİNDEKİLER

- 1 Luther'in Katolisizm Bağlamında Kadın Konusundaki Eleştirileri ve Reform Sürecinde Kadınların Rolü / *Huriye ABAYDIN*
- 2 Hollywood Filmlerinde Seküler Kıyamet Geleneği "Don't Look Up" Filmi Örneğinde Bir Araştırma / *Hatice ACAR*
- 3 İsrail'de Yeniden Canlanan Bir Teopolitik Düşünce: Kahanizm / *Nihal AKAY*
- 4 Anadolu'da Ana Tanrıça Kültünün Oluşumu: Kybele / *Hayrunnisa AKGÜN*
- 5 René Guénon Düşüncesinde Hindu Doktrinleri / *Ruveyda AKSEL*
- 6 Zerdüşti Mobedân-ı Mobed Âdurbâd-i Mahrspandân'ın Maniheizm'e Karşı Reddiyesinin Bir Tahlili (Dēnkard III Örneği) / *Nevfel AKYAR*
- 7 19. Yüzyıl Alman Yahudi Oryantalist Gustav Weil'in (1808-1889) Kur'an ve Hz. Muhammed Algısı / *Fatma ALİBASİ*
- 8 Budizm'in Yayılma Sürecinde Budda'nın Müritlerinin Etkisi / *Sibel ALPTEKİN*
- 9 Dinler Tarihi Alanında Yüksek Lisans Çalışmalarında Karşılaşılan Zorluklar / *Büşra ARSLANTAŞ*
- 10 Japon Budizmi'nde Lotus Sutra'nın Önemi ve Etkisi / *Nurba Betül ATLI*
- 11 Vaftizci Yahya'nın Hıristiyan Geleneğindeki Konumu ve İsa-Mesih'le İlişkisi / *Hazan AYDIN*
- 12 Yahudi Geleneğinde Yeni Doğan Törenleri ve İsim Koyma Geleneği / *Hümevra BAKAN*
- 13 Ahmed Midhat Efendi'nin Pavlus ile İlgili Verdiği Bilgilerin Değerlendirilmesi / *Kübra CENGİZ*

- 14 Yahudilikte İlk Feminist Arketip Olarak Lilith
/ Hümeýra ÇAKAR
- 15 İlk Haçlı ve Bir Reformist: İmparator Herakleios
/ Oğuzhan ÇATIKKAŞOĞLU
- 16 Reform Çağında Bir Arius: Miguel (Michael) Servetus
/ Esra Nur ÇİFTÇİ
- 17 Yeni Dini Hareketlerde Aile Olgusu / Nihat Muhammet DAL
- 18 Roma İmparatorluğu'nda Yahudi Kadınının Konumu
/ Umut DİNÇ
- 19 Maneviyat Psikolojisi Perspektifinden Hare Krishna Hareketi
/ Miray DUGAN
- 20 Tarihsel İsa: Christus mu, Chrestus mu?
/ İlgin Yağmur EKER
- 21 Kur'an'daki "Sebe Melikesi Kıssası"nın Yorumlanmasında
Etiyopya Kökenli Kebra Negast Metninin Mahiyeti ve Bilgi
Değeri / Mahmut Zahit ERGÜN
- 22 18. Yüzyıldan Günümüze Rusya'da Dinler Tarihi Çalışmaları
/ Fatma Nur ERKAN
- 23 "Üniteryan Evrenselci Cemiyeti" ve Günümüz
Hıristiyanlığındaki Yeri / Talha FORTACI
- 24 Taoizm'in Wu-Wei Prensibi ile İslam'ın Tevekkül
Anlayışının Karşılaştırılması / Ayşenur GÖREN
- 25 Türk Adet ve Göreneklerinde Doğum, Doğum Öncesi,
Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamalar / Ayşe Rabia GÜLER
- 26 Talas Savaşının Türk Tarihindeki Yeri Üzerine
/ Muhammed Emir GÜLER
- 27 Yahudilikte Tanrı İncancında Monolatrik Temayül
/ Ömer Faruk GÜNDÜZ
- 28 Ahmet Midhat'ta Müslüman-Hıristiyan Tartışma Konuları:
Beşâir Problemi / Büşra GÜREL GÜNENÇ

- 29 Ağzı Baharat Kokulu Panterden Kulağından Doğuran Gelinciğe:
Bestiaryler Üzerine Bir Değerlendirme / *Miray HALLAK*
- 30 Ankara’da Yaşayan Yabancı Uyruklu Hıristiyanların
Adaptasyon Süreci: Protestan Kilisesi Örneği / *Khayyam HASANOV*
- 31 Sinemada Animizm ve Mitolojik Unsurlar: Avatar (2009) ve
Avatar 2: Suyun Yolu (2022) Filmleri / *Betül KALENDER*
- 32 Japonya’da Sistemli Bir ‘Din’ Anlayışının Şekillenmesinde
Çin’in Etkisi / *Kübranur KARABÖCEK*
- 33 Dinler Tarihi Yazarlığı’nda Tevhidden Şirkin Muhtelif
Formlarına Geçişin Sistematik ve Tarihi Cihetten
Rekonstrüksiyonu: Cicero’nun ‘Tanrıların Doğası’ Örneği
/ *Abdurrahim KARABULUT*
- 34 Siyonist Öğretide Vaat Edilmiş Topraklar / *Semiha KARAHAN*
- 35 Animelerde 25. Kare: Şintoizm Misyonerliği / *Sümeyye KASAP*
- 36 Özbek Türklerinde Umay Ana Kültü ve Onunla İlgili İnanışlar
/ *Rahime KAVAKLI*
- 37 Star Wars Örneğinde Sinema – Din İlişkisi ve Jediizm
/ *Kübra KELEŞ*
- 38 George Orwell’in Papazın Kızı Romanındaki Anglikan Kilisesi
Merkezli 19.Yüzyıl İngiliz Hıristiyanlığının Kodları
/ *Yasemin KINAY*
- 39 Aydınlanma Döneminde Deizm Kavramına Genel Bir Bakış
/ *Ümmü Gülsüm KİRENCİ*
- 40 Pazar Gününün Kökeninin Hıristiyanlığa Teolojik Aidiyeti
Hakkındaki Görüşler ve Bu Görüşlerin Değerlendirilmesi
/ *Vildan KOCA*
- 41 Budizm’de Son ile Sonsuzluk Arasında Zaman: “Nirvana” ve
“Sunyata” Kavramları Üzerine Bir Analiz
/ *Mevlûde KÖROĞLU*
- 42 Kur’ân-ı Kerîm ve Kutsal Kitap Anlatıları Bağlamında
Âdem’in İsimleri Bilmesi Meselesi / *Hasan KURU*

- 43 SSCB sonrası Kırgızistan’da Yürütülen Misyonerlik Faaliyetleri
/ *Nurgazy KYRGYZBAEV*
- 44 Dinî Radikalizm Örneği Olarak Hilltop Youth Hareketi
/ *Ebru METLİ*
- 45 Gustavo Gutierrez ve Latin Amerika Özgürlük Teolojisi
/ *Fatma Gül ÖZ VARICI*
- 46 Hitit İmparatorluğu’nun Hoşgörü Politikasının Tanrılar
Panteonuna Yansıması / *Büşra Berfin ÖZDAŞ*
- 47 Reform Öncesi İngiltere ve Anglikan Kilisesinin Ortaya
Çıkmasında Etkili Olan Faktörler / *Abdülkadir PARLAK*
- 48 Antik Mısır’da Tek Tanrı İnancının İzleri / *Mahmut SAĞIR*
- 49 Tanrı’nın Lütü Karşısında İnsan: Luther ve Erasmus’un Özgür
İrade Tartışması / *Tayyip SÜMBÜL*
- 50 Süryani Mistik Ninovalı İshak’ın Asketizm Anlayışı
/ *Hayriye Özlem SÜRER*
- 51 Filistin’de Emperyalist Politikaların Arkeolojik Boyutu:
Kuruluşundan I. Dünya Savaşı’na Kadar, Filistin Araştırma
Fonu / *Oğuzhan ŞENER*
- 52 Yahudilikte Kadın Algısının Medyadaki Temsili: Unorthodox
Dizisi Örneği / *Betül TAŞKIN*
- 53 Zerdüşti Bir Kavram Olarak “Ferre-i İzedi” ve Şiilikteki
Tezahürü / *Mahsa TAYYAR*
- 54 Muhtelif Dinlerde Su Kültü / *Ayşe Şeyma UĞUZ*
- 55 Filibeli Ahmet Hilmi’nin A’mak-ı Hayal Kitabının Dinler
Tarihi Açısından Değerlendirilmesi / *Miyase YENGİNAR*

Luther'in Katolisizm Bağlamında Kadın Konusundaki Eleştirileri ve Reform Sürecinde Kadınların Rolü*

Huriye ABAYDIN / *İstanbul Üniversitesi*

Reform hareketi bağlamında Luther'in Katolik Kilisesi'ne yönelik pek çok eleştirisinden biri Kilise'nin kadına bakışı konusundadır. Luther özellikle Kilisesi'nin kadınlar için uygun gördüğü manastır hayatı pratiğine dair ağır tenkitlerde bulunmuş ve hatta manastır hayatını Tanrı Sözü'ne isyan etme olarak değerlendirmiştir. Bu konuda kadınların manastırlara kapatılmasını uygun görmemiş, Tanrı'nın Kutsal Kitap'ta emrettiği üzere hayatlarını anne ve eş olarak sürdürmeleri gerektiğini söylemiştir.

Luther'in Katolik Kilisesi'ne yönelttiği eleştirilerden biri ise dinin ruhban sınıfının tekelinden çıkarılması ve "tüm inananların din adamı olabilmesi" ilkesidir. Lutheran reform, teoride bu ilkeyi temellendirirken her ne kadar kadın-erkek ayrımı gözetmese de pratikte bu ifadenin genellikle erkekleri kapsadığı görülmektedir. Bununla birlikte Luther çağında ve sonrasında kadınlardan birçok isim bu ilkenin kendilerine verdiği cesaretle dinsel anlamda varlık göstermek için mücadele etmiş ve bunun sonucunda yaşadıkları yerlerde Protestan öğretinin yerleşmesi konusunda gayret etmişlerdir. Kadınların verdiği bu etkin mücadeleye Luther'in onlara herhangi bir eleştiride bulunmadığı, bilakis sergiledikleri yürekli tavırlardan ötürü bazı durumlarda tebrik ettiği dahi görülmektedir.

Bu çalışmada, Lutheran Reformu kapsamında XVI. yüzyıldaki kadınların sosyal ve dinsel konumları açısından değişen şartlarının olup olmadığı ele alınacak ve Martin Luther'in, kadınların durumlarıyla ilgili ne gibi yenilikler getirdiği meselesi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Martin Luther, Kadın, Katolisizm, Katharina von Bora, Reform.

* Bu çalışma Prof. Dr. Şinasi Gündüz Hocanın danışmanlığında 2017 tarihinde tamamladığımız Lutherci Protestan Teolojide Kadının Yeri ve Reform Sürecindeki Rolü başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Yüksek Lisans/İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2017).

Hollywood Filmlerinde Seküler Kıyamet Geleneği “Don’t Look Up” Filmi Örneğinde Bir Araştırma

Hatice ACAR / *Atatürk Üniversitesi*

Bu araştırma “Sinema ve Din” ilişkisini sekülerleşme bağlamında dünyanın sonu temalı filmler arasında “Don’t Look Up” (2021) filmi örneğinde incelemektedir. Çalışmamız, başta Hıristiyanlık olmak üzere dini imgelerin ve uygulamaların gösterilme şeklinin toplumun dini zihniyetini yansıtması açısından önemlidir. Bu bağlamda konumuz, Hollywood filmlerinde yer alan düşünce ve yaşam biçimlerinin, doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleşen dinî unsurların, insanların kıyameti farklı anlamasını ve sekülerleşmeyi yansıtması bakımından tespit edilmesini ve bunlar üzerinde değerlendirmelerin yapılmasını kapsamaktadır. Söz konusu filmde geçen karakterlerin davranış şekilleri seyircilere adeta bir model oluşturmaktadır. Ayrıca Hollywood tarafından üretilen dünyanın sonu temalı filmlerde dijitalleşen dünyada seküler insan ve yaşamla karşı karşıya kalan seyircinin, gösterilen hayatların içine dalarak gerçeklikten nasıl uzaklaşabileceği ve dolayısıyla kendisine nasıl bir son seçeceği üzerinde durulmaktadır.

Don’t Look Up filmi çeşitli yöntemler kullanılarak analiz edilecektir. Bunlar’dan ilki Teun van Dijk’in, başlangıçta haberlerin söylemsel özelliklerini ve bunların çıkarımlarını incelemek için geliştirilmiş nitel ve disiplinlerarası Eleştirel Söylem Analizi (CDA) yöntemidir. Filmin sahne geçişlerindeki anlatılarda yer alan başlıklar, alt başlıklar, görseller, cümle yapıları ve retorik gibi mikro ve makro yapılar açısından hem karşılaştırmalı hem de eleştirel olarak analiz edilmiştir. Ayrıca Auteur eleştirel yöntemi ile yönetmenin verdiği demeçler değerlendirilmeye alınmıştır.

Sonuç olarak birey sonun/kıyametin ne zaman geleceğini merak etmekte ve kendi içinde sorgulamalarına dini bir çerçevede cevaplar aramaktadır. Günümüzde teknolojinin ilerlemesiyle mezkûr bireyin sorgulamalarını okumak yerine beyaz ekranda cevap araması muhtemeldir. Bunun sonucunda Hollywood filmlerinin kıyamet düşüncesini bireylerde tümüyle seküler bir yer olarak inşa ettiği, geleneksel kıyamet anlayışlarını değiştirerek seyirci nezdinde farklı din algılarının oluşmasına zemin hazırladığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hollywood filmleri, Sekülerleşme, Kıyamet, Amerika, Evanjelik.

İsrail’de Yeniden Canlanan Bir Teopolitik Düşünce: Kahanizm

Nihal AKAY / *Ankara Üniversitesi*

Kahanizm, Rabbi Meir Kahane’nin (1932-1990) görüşleri üzerine temellendirilmiş olup aşırı sağcı dini Siyonizm’in bir temsilidir. Meir Kahane, intikam ve şiddet üzerine inşa ettiği teolojisiyle birçok mürit yetiştirmiştir. Bunlardan biri de İsrail’de yapılan son seçimlerden sonra Netanyahu hükümeti tarafından Ulusal Güvenlik Bakanı olarak atanan Itamar Ben Gvir’dir. Ben Gvir’in seçilmesi, 1990 yılında ABD’de Mısırlı El-Sayyid Nosair tarafından suikastla öldürülen Meir Kahane ve otuz yıl önce tarihe karıştığı düşünülen Kahanizm’ini yeniden gündeme getirdi. Irkçı ve şiddet yanlısı Kahane, Revizyonist Siyonist hareketin içinde yetişmiştir. Ancak onun asıl faaliyetleri, Brooklyn’deki Yahudi cemaatinin savunmasında ve Rusya Yahudilerinin gördükleri muameleye karşı Sovyet yetkilileri protesto etme amacıyla kurduğu “Yahudi Savunma Birliği” (JDL) ile başlamıştır. JDL’nin en önemli misyonu, “bir daha asla” sloganıyla “Yahudi gücü”nün yeniden inşasıydı. Vaazlarında sürekli, eğer Yahudiler kendilerini savunmayı öğrenmezlerse aynı sona mahkûm olacaklarını vurgulayan Meir Kahane, tarih boyunca zulüm görmüş zayıf Yahudi imajına karşı güçlü ve intikamını her durumda almaya muktedir bir Yahudi kimliğini savunmuştur. Ona göre, İsrail’in Tanrısı tarih boyunca halkının intikamını almıştır. Ancak Holokost’tan sonra intikam eylemi, Tanrısal düzeyden beşeri düzeye geçmiştir. İntikamla başlayacak olan kurtuluş sürecinde ise sorumluluğu Tanrı’nın yerine artık İsrail halkı almıştır. Kahane, intikamın ancak şiddet içerikli eylemler gerçekleştirilerek yapılabileceğini ileri sürmüştür. Bunun en bariz örneği, 1994’te Kahane’nin takipçisi Baruch Goldstein tarafından gerçekleştirilen İbrahim Camii katliamıdır. İsrail’e taşınmasının ardından Kahane, şiddet yanlısı ve Arap karşıtı Kach partisini kurmuştur. Yeni argümanı, İsrail Devleti’nin Tanrı tarafından Yahudi olmayanlara karşı bir intikam eylemi olarak kurulduğu düşüncesi idi. Kach Partisi, 1967’de ele geçirilen tüm bölgelerin ilhaki ve Filistinlilerin bu bölgelerden zorla çıkarılması çağrısında bulunmuştur. Kahane, “Araplar dışarı” ve “terk etmeliler” benzeri sloganlarıyla öne çıkan “They Must Go” isimli eseriyle tarihe geçmiştir. Cenazesinde bile “Araplara ölüm” sloganları atılmıştır. Bu bildiride, İsrail’de yeniden canlanma imkanı bulan bir teopolitik hareket olan Kahanizm’in, öncülerıyla, söylem ve iddialarıyla bugüne tevarüs eden öğretisi ve etkisinin ne düzeyde olduğu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kahanizm, Jewish Defense League, İntikam, Şiddet, Kurtuluş.

Anadolu'da Ana Tanrıça Kültünün Oluşumu: Kybele*

Hayrunnisa AKGÜN / *Ankara Üniversitesi*

Yapılan çalışmalar ve elde edilen bulgular Ana Tanrıça inancının, farklı toplumlarda öteden beri varlık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Tarih boyunca insanların farklı beklentiler içerisine girerek böyle bir inanca yöneldikleri anlaşılmaktadır. Hem vahşi doğada hem de kent yaşamında egemenlik gösteren Anadolu Ana Tanrıça'nın inananları ona farklı isimlerle seslendiler. Gittiği topraklarda bazen bir yabancı bazen de güçlü bir koruyucu olan Ana Tanrıça Kybele'yi vazgeçilmez kılan pek çok yönü vardı. Araştırmamızda, Ana Tanrıça kültünün Anadolu'da doğuşu, özellikleri ve bir kült olarak geçirdiği evrim inceleme konusu yapılmıştır. Böyle bir çalışma konusunun belirlenmiş olmasının altında yatan gerekçelerden biri, ilk toplumlar da dâhil olmak üzere insanın varlık gösterdiği her yerde dış dünyayı anlamlandırma ve ilahi olanla iletişim kurma çabasına duyulan merak ve ilgidir. Bir diğeri ise dini ve kültürel açıdan binlerce yıllık değerli bir mirasa ev sahipliği yapan Anadolu'dan dünyanın pek çok yerinde geniş kitlelere yayılan Ana Tanrıça'nın serüvenini takip etme ve geçmişe ait motiflerin günümüzdeki yansımalarını anlamlandırma arzusudur.

Anahtar Kelimeler: Tanrıça, Kült, Kybele, Arkeoloji, Anadolu.

---

* Bu çalışma, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Cemil Kutlutürk danışmanlığında tarafımda yazılmış ve hiçbir platformda yayınlanmamış lisans bitirme tezinin geliştirilmiş ve revize edilmiş halidir.

René Guénon Düşüncesinde Hindu Doktrinleri

Ruveyda AKSEL / *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*

René Guénon, Fransa’da doğup büyümüş, Batı’nın içinde bulunduğu çıkmazın bizatihi şahidi olarak Doğu’nun öğretileriyle kendi düşünce alanını oluşturmuştur. 1912’de Müslüman olmuş ve Abdülvâhid Yahyâ adını almıştır. İhtida ettikten sonra “hastalıklı” olarak nitelendirdiği Batı’nın mevcut durumuna, Doğu öğretilerini kullanarak bir reçete sunmaya çalışmıştır. Batı’nın anlamını yitirdiği düşüncesinden hareket ederek, yiten bu “öz geleneğe”, Doğu öğretileriyle yeniden erişilebileceğini savunmuştur. Yirminci yüzyılın başlarında, modern olan ile geleneksel olanı, kutsal ile profan olanı hakiki bilgi ile deneysel bilgiyi birbirinden ayıran derin bir çatlağın varlığını ve insanlar üzerindeki etkilerini haber veren René Guénon, Gelenekselci Ekol’ün kurucusu olarak kabul edilir. Gelenek, René Guénon düşüncesinin temelini oluşturmaktadır. Doğu gelenekleri üzerinden Batı’ya maneviyatın ne olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Bu anlatımlarında Hint düşüncesini bir araç olarak kullanmış ve bu konuda Hint düşüncesini kendisine merkez seçmiştir. Guénon yazmış olduğu eserlerde, Doğunun özellikle de Hindistan’ın hâlâ hayatta olan entelektüelliğini yorumlama görevini üstlenmiştir. Guénon’a göre Batı’da hakikat varlığını kaybetmiştir. Bu hakikati Doğu öğretilerinden; Taoizm, Hinduizm ve İslam ile ortaya koymuştur. Özellikle fikirlerini anlatırken en fazla Hindu metafiziğine atıflarda bulunmuş ve Hint kavramlarını kullanmıştır. Guénon’a göre hakikat İslam tasavvufu ile anlatılmış olsaydı kabul görmezdi çünkü Batı Hıristiyanlığa da karşı çıkmaktaydı ve İslam’la Hıristiyanlığın birçok yönden ortak benzerliklerinin bulunması da Guénon’a göre kabul görmeme sebepleri arasında yer almıştır. Guénon, İslam’a Batı entelektüellerinin diğer geleneklere nazaran daha kindar yaklaştıkları görüşündedir. Bundan dolayı, Batı’ya maneviyatın ne olduğunu anlatırken tedbir amaçlı daha az bilinen Hindu doktrinlerine atıfta bulunduğunu ve kavramlarını bundan dolayı daha çok kullandığını ifade etmiştir. Bundan dolayı Guénon da Batı dünyasına hakikati İslam ve Hıristiyanlıktan görünüm itibarıyla farklı olan Hinduizm üzerinden ve Hindu doktrinlerine dayanarak anlatmıştır. Bu bağlamda öncelikle genel çerçevede Guénon’un merkezine aldığı Hint düşüncesi üzerinden gelenek ve geleneğin nasıl sınıflandırıldığını inceleyip özelde çalışma konumunu oluşturan Guénon’un düşünce sisteminde yer alan Hindu doktrinlerini kullandığı Hint kavramları etrafında ele alıp değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: René Guénon, Gelenek, Hindu Doktrinleri, Doğu, Batı.

**Zerdüşti Mobedân-ı Mobed Âdurbâd-i Mahrspandân'ın
Maniheizm'e Karşı Reddiyesinin Bir Tahlili (Dēnkard III Örneği)**

Nevfel AKYAR / *Bursa Uludağ Üniversitesi*

Büyük İskender'in Persleri yenerek İran'ı istila etmesi (MÖ 330-331) sonrasında Arsakid (Eşkânî, Parth) Hanedanı yaklaşık beş yüz yıl boyunca İran'a hâkim oldu. Miladi 224 yılında Anāhitā mabedinin koruyucusu olan Bâbek oğlu Erdeşîr'in Arsakidlere isyanıyla İran'da 636 yılına kadar sürecek olan Sâsânî dönemi başladı. Bu durum sadece iktidarın el değiştirmesi değil aynı zamanda uzunca bir süredir devam eden dini kargaşa döneminin de kısmen sona erdiği anlamına gelmekteydi. Erdeşîr döneminden başlayarak Tenser (Tansar) ve Kerdir (Kartir) gibi Zerdüşti din adamları devletin dini otoritesini ellerinde bulundurarak ülke genelinde bir bütünlük sağlamaya çalıştılar. Diğer taraftan Erdeşîr oğlu I. Şâpûr döneminde ortaya çıkarak Babil merkezli gnostik-düalist dinini yaymaya çalışan Mani'nin de ilk zamanlar nerdeyse onlar kadar şansının olduğunu söyleyebiliriz. Mani'nin dini oldukça misyoner ve diğer dinlerin kavramlarını kolayca benimseyerek kendine has bir hale getiren yapısıyla İran'da önemli bir taraftar kitlesine ulaşmıştı. Ancak Mobedân-ı Mobed Kerdir'in siyasi gücü sayesinde I. Şâpûr sonrasında Mani idam edilmiş ve Maniheizm taraftarları hakkında çok sert kovuşturmalar yapılmıştır. Dördüncü yüzyılın başlarında tahta geçen II. Şâpûr döneminin mobedân-ı mobed olan Âdurbâd-i Mahrspandân'ın Dēnkard'ın üçüncü kitabında Maniheizm hakkında yaptığı reddiye Maniheizm taraftarlarının bu yüzyılda da İran içlerinde kayda değer etkilerinin olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan Zerdüşti din adamlarınca Maniheizm karşıtı başka metinler olsa da Mahrspandân'ın reddiyesi sistematığı açısından onlardan daha kapsamlı görünmektedir. O, Maniheizm'in "on emrine" karşı Zerdüştiliğin on iki erdemi olduğu tezini ortaya atarak iki din arasındaki temel farklılıkları betimlemeye çalışmıştır. Bu sayede Maniheizm'in kozmos karşıtlığına vurgu yaparak Zerdüştiliğin kozmosla uyumlu yapısının daha üstün olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bu çalışma söz konusu reddiye niteliğindeki metni daha önceki çalışmaları da göz önüne alarak madde madde tahlil etmektedir. Böylece dönem itibarıyla Zerdüşti ileri gelenlerin Maniheistler hakkındaki bilgilerinin ne seviyede olduğu tespit edilerek söz konusu reddiyenin tutarlılığı ve sıhhati tartışılmaktadır. Ayrıca dördüncü yüzyılda İran içindeki Maniheist akımların daha sonraki yüzyılları etkileyen ne tür inançları meydana getirdiği gözler önüne serilmek istenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Zerdüştilik, Maniheizm, Mazdekiye, Âdurbâd-i Mahrspandân.

19. Yüzyıl Alman Yahudi Oryantalist Gustav Weil'in (1808-1889)

Kur'an ve Hz. Muhammed Algısı

Fatma ALİBASİ / *Yalova Üniversitesi*

Kur'an'ın menşei ve Hz. Muhammed'in peygamberliği geçmişten günümüze kadar Batılı araştırmacıların gündemindedir. Hz. Muhammed bir dönem sapkın, sahtekâr gibi sıfatlarla karakterize edilirken, başka bir dönemde ise yeni dinin kurucusu, reformcu gibi sıfatlarla anılmaktadır. 19. yüzyıl öncesi Kur'an çalışmalarının büyük bir kısmı tercüme faaliyetlerinden oluşmaktadır. Batılıların yapmış olduğu Kur'an tercümelelerinin amacı, Kur'an'ı kendi ideolojilerine göre yorumlamak ve Avrupa'ya tanıtmaktır. 19. yüzyıl ve sonraki dönemlerde Avrupa'da Alman Yahudi oryantalistlerden sayılan Gustav Weil Kahire ve İstanbul'a seyahat edip orada Müslümanların yaşayış tarzları, kültürleri ve inançları hakkında gözlemde bulunmuş ve bunları Avrupa'daki okurlarına rapor etmiştir. Aynı zamanda Doğu Edebiyatıyla ilgili tercümelelerde bulunmuş Avrupalıların Doğu dünyasıyla ilgilenmelerine neden olmuştur. Üniversitede tarihsel eleştiri metodunu öğrenmiş, Kur'an'ı tarihsel eleştirel metotla yorumlayan ilk kişi sayılmıştır. Kur'an'ın daha anlaşılır olması için Kur'an'ı kronolojik tertibe tabi tutmuştur. Weil, Kur'an'ın menşeiyle ilgili bir önceki çağdaşlarını tekrarlayarak benzer yorumlarda bulunmuştur. Kur'an'ın Kitab-ı Mukaddes'ten metinler barındırdığını, özellikle Kur'an'da bulunan bazı peygamber kıssalarının Kitab-ı Mukaddes'ten alıntılandığını, Hz. Muhammed'in Yahudilerle bilgi alışverişinde bulunduğu ve onların sözlü geleneğinden yararlanıp öğrenmiş olduğu bilgileri Kur'an'a aktarmış olduğunu düşünmektedir. Hz. Muhammed'i Kur'an'ı kronolojik olarak düzenlemediği ve bir araya toplamadığı için eleştirmektedir. Hz. Muhammed'den sonra gelen dört halifenin de Kur'an'a gereken ilgiyi göstermemelerinden dolayı onları da eleştirip suçlamaktadır. Bu sebeplerden dolayı Kur'an'ın özgünlüğü hakkında şüpheli bir tavır sergilemektedir. Hz. Muhammed'in hayatı için Kur'an'ı ilk kaynak olarak kabul etmektedir. Ayrıca tarihsel eleştiri metoduyla yazdığı Hz. Muhammed'in hayatını ele alan eseri mevcuttur. Bu çalışmada Gustav Weil'in Kur'an ve Hz. Muhammed'le ilgili düşüncelerine ve çalışmalarına yer verilecektir. Ancak Weil'in çalışmalarında ve yorumlarında öne çıkan kısımlar aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Gustav Weil, Kısas-ı Enbiya, Hz. Muhammed, Vahiy.

Budizm'in Yayılma Sürecinde Buddha'nın Müritlerinin Etkisi

Sibel ALPTEKİN / Fırat Üniversitesi

Budizm'in kurucusu olan Sakyamuni Buddha'nın Milattan Önce 563-480 yılları arasında yaşadığı sanılmaktadır. Yaklaşık olarak otuz beş yaşında aydınlandığı düşünülen Buddha, aydınlandıktan sonra kendisini Budizm'in yayılmasına adanmıştır. Buddha, Budizm'in yayılması için sürekli seyahat etmiş ve gittiği yerlerde vaazlar vererek öğretisini anlatmıştır. Aydınlanmasının ilk zamanlarında verdiği vaazlar sayesinde altmış kişi Budist olmaya karar vermiş ve bu kişiler gittikleri yerlerde Budizm'i yaymışlardır. Bununla birlikte Buddha'nın oldukça ünlü olan ateş vaazını verdiği sırada üç kişi bu vaazdan etkilenecek Budist olmuştur. Bu üç kişinin arasında kendi bölgesinin ileri gelenlerinden biri olan Uruvela Kasyapa da vardır. Buddha ateş vaazını verdikten sonra yaklaşık 1000 kişinin Budist olduğu tahmin edilmiştir. Bu bin kişinin Budist olmasında Kasyapanın da katkıları olması oldukça muhtemel görülmüştür. Budizm'in yayılma sürecinde bazı engellerle karşılaşan Buddha'nın en büyük yardımcıları öğrencileri olmuştur. Buddha'nın hayatta iken her daim onunla birlikte olan onun hizmetini görüp emirlerini yerine getiren Ananda gibi bir yardımcısı olmuştur. Ananda, birinci Budist Sangayana toplantısında Sutta'yı ezberinden okuyan kişi olmuştur. Bununla birlikte Buddha, Budizm'i yaymak için şehir şehir gezdiğinde ona eşlik ederek Budizm'in yayılmasına katkı sağlamıştır. Ananda'nın Buddha öldükten sonra Vaisali şehrine gittiği ve buraya Budizm'in yerleşmesi için önemli katkılarda bulunduğu düşünülmektedir.

Ananda ile birlikte Buddha'nın diğer öğrencileri de Budizm'in yayılmasına katkı sağlamıştır. Örneğin o dönemin Avanti Kralı Buddha'nın öğretilerini duymuş ve bunu araştırması için Kaachana'yı Buddha'nın yanına göndermiştir. Kaachana Buddha'yı dinledikten sonra Budist olmaya karar vermiştir. Böylece Avanti'nin ilk Budist'i Kaachana olmuştur. Kacchana Avanti'ye döndükten sonra hem Avanti Kralını hem de halkını Budist olamaya ikna etmeye çalışmıştır. Kacchana aynı zamanda Buddha'nın on büyük öğrencisi arasına girmeyi başarmıştır. Bununla birlikte Avanti Kralı olan Bimbisara'nın Budist olduktan sonra Buddha'yı himayesi altına aldığı ve Budizm'in yayılmasını desteklediği bilinen bir gerçektir. Buddha'nın öğrencileri aynı zamanda Buddha'nın kurmuş olduğu Sangha teşkilatının ilk üyeleri olmuştur. Budizm'in yayılmasında çok büyük bir etken olan Sangha teşkilatı onun öğrencileri sayesinde varlığını devam ettirebilmiştir. Çalışmamızda konu edindiğimiz Buddha'nın öğrencilerine bazen onun müritleri bazense takipçileri denilmiştir. Budizm'in yayılma sürecinin başlangıcının daha iyi anlaşılabilmesi için bu öğrencilerin yaptıkları faaliyetler bu çalışmamızda ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Budizm, Buddha, Sangha, Misyonerlik, Müritler.

Dinler Tarihi Alanında Yüksek Lisans Çalışmalarında Karşılaşılan Zorluklar

(Metodoloji, Öğrenci-Danışman, Yabancı Dil, Kaynak ve Konu Bağlamında Türkiye
Örneği)

Büşra ARSLANTAŞ / *Selçuk Üniversitesi*

Eğitim-öğretim serüvenine akademik olarak devam etmek isteyen pek çok öğrencinin ilk durağı yüksek lisanstır. Dinler tarihi alanında çalışma yapmak isteyen yüksek lisans öğrencilerinin de zaman zaman karşılaştıkları birtakım problemler mevcuttur.

Dinler tarihi, alanı açısından oldukça geniş bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alan, geçmiş ve günümüz toplumlarının bütün inançlarını kapsadığı için Türkiye’de yabancı dil sorununun en çok yaşandığı branşlardan birisidir. Zira gerek arkaik toplumlarda gerekse günümüz toplumlarında din belirleyici gücünü hep ortaya koymuştur ve koymaya da devam etmektedir. Dolayısıyla dünyanın bütün dillerinde kendini ifade eden dinler vardır. Bu durum disiplin açısından geniş bir literatür ve alan çalışmasını araştırmacıların önüne sermektedir. Bu bakımdan dinlerin yaşandığı dillerin kullanımı bu alandaki akademisyenlerin öncelikli sorunu haline gelmektedir. Bazen de çalışmak için seçilen konunun dili yaşayan diller arasında olmayabilir. Öte yandan bazı dini hareketler kendi bağlılarının dışındakilere kapalı bir yapıdadır ve bu gibi durumlar alan araştırmasını bir hayli güçleştirmektedir. Aynı zamanda yeni dini hareketlerin ortaya çıkışı da dinler tarihinin güncel sınırlarını genişletmekte ve dinamik yapıda bir disiplin olarak çağdaş toplumların yönelimlerini yakından izlemeyi gerekli kılmaktadır. Bu da alanda yeni birtakım zorlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bu çerçevede sunumumuzda, dinler tarihi lisansüstü eğitim çalışmalarında karşılaşılan problemleri; konu seçiminde yaşanan zorluklar, kaynak teminine yönelik ortaya çıkan sorunlar, orijinal kaynaklara ulaşmada yaşanan dil problemleri, araştırmada uygulanacak yöntem veyahut yöntemler ve bunların seçilmesine, uygulanmasına yönelik sorunlar, tez danışmanı ile yüksek lisans öğrencisi arasındaki iletişim sorunlarını ele alarak beş temel başlıkta değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Yüksek lisans, Metodoloji, Yabancı dil, Tez.

Japon Budizmi'nde Lotus Sutra'nın Önemi ve Etkisi

Nurba Betül ATLI / Fırat Üniversitesi

Lotus (*Saddharmapundarika*) Sutra, Mahayana Budizmi'ne ait kutsal metin külliyyatında bulunan en önemli kutsal metinlerden biri kabul edilmektedir. Araştırmamızda Lotus Sutra, Japon Budizmi'ndeki önemi ve etkileri kapsamında incelenmiştir.

Nilüfer Sutrasi olarak da adlandırılan Lotus Sutra, Doğu Asya'da yaygın görülen Budizm biçimi olan Mahayana geleneğindeki en önemli ve en popüler eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Mahayana ismi ilk olarak bu kutsal metin içerisinde yer almıştır. Lotus Sutra'nın içeriğinde Sakyamuni Buddha'nın nasıl aydınlandığı belirtilmektedir. Lotus Sutra, toplam yirmi sekiz bölümden oluşmakla birlikte birçok tılsım ve mantra (kutsal ilahiler) içermektedir. Bu kutsal kitap, özellikle Çin ve Japonya'da büyük ölçüde yayılma göstermiştir. Lotus Sutra'nın ana mesajı, sınırsız şefkat, bilgelik ve cesaretle ilişkilendirilmiş olan Buddalığın cinsiyet, etnik köken veya sosyal konum ayrımı olmaksızın her insanın doğasında var olduğudur. Aslında Lotus Sutra'ya göre Buddalık, zorluklardan kaçış değil, hayatın acılarına göğüs germek ve mutluluğu elde etmek için tükenmez bir pozitif enerji kaynağıdır. Lotus Sutra bir çeşit güçlendirme öğretisi olarak kabul edilmektedir. Lotus Sutra'ya Nilüfer Sutra'sı denmesinin sebebi nilüfer çiçeği benzetmesidir. Çünkü onlar hiçbir şeyin onları kirletmeyeceğine inanmaktadırlar. Bilindiği üzere Nilüfer çiçekleri kirli çamurlu sularda açtığı halde tertemiz ve güzel bir görünümündedir. Onlar da bu inanca göre kirli bir toplumda yer almış olsalar dahi nilüfer çiçeği gibi temiz kalacaklardır.

Japonya üzerinde Lotus Sutra'nın etkileri büyük ölçüdedir. Japonya'da ortaya çıkmış çoğu Yeni Dini Hareketler temelde Lotus Sutra öğretilerini içermektedir. Çalışmamız bu kutsal metnin etkilerinden bahsetmek amacıyla hazırlanmıştır. Lotus Sutra hakkında Türkiye'de az çalışma yapılmış olduğundan yaptığımız bu çalışma önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Budizm, Buddha, Mahayana Budizmi, Kutsal metinler, Saddharmapundarika Sutra.

Vaftizci Yahya'nın Hıristiyan Geleneğindeki Konumu ve İsa-Mesih'le İlişkisi*

Hazan AYDIN / *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*

İncillerde adına sıklıkla rastlanan Vaftizci Yahya, Hıristiyanlık için önemli bir figürdür. Hıristiyan kutsal metinlerinde İsa-Mesih'in öncüsü ve yolunun hazırlayıcısı olarak betimlenmektedir. Kendisinden sonra "Gelecek Olan"ı haber veren Yahya'nın insanları tövbeye ve vaftiz olmaya davet ettiği aktarılmaktadır. İncillere göre MS 27 yılı civarında Roma İmparatorluğunun hâkimiyetindeki Filistin bölgesinde tebliğde bulunan Yahya, çağrısına uyanları Ürdün Nehrinde vaftiz etmiştir. Hıristiyan inancına göre Vaftizci Yahya'nın çağrısına uyararak vaftiz olanlar arasında İsa-Mesih de bulunmaktadır. Vaftizci Yahya'nın İsa'yı vaftiz ettiği İncillerde açıkça ifade edilmektedir. Ancak bu sıradan bir vaftiz değil, İsa'nın tanrısallığına giden sürecin başlangıcına işaret eden bir vaftizdir. Nitekim İncillerde vaftiz sonrasında Tanrı'nın Ruhu'nun güvercin gibi inip İsa'nın üzerine konduğu ve göklerden gelen bir sesin İsa'yı oğlu olarak tanımladığı belirtilmektedir. Ayrıca, İsa vaftiz öncesinde beşer özellikleriyle betimlenmekteyken vaftiz sonrasında tanrısal özellikleriyle tasvir edilmektedir. Dolayısıyla Vaftizci Yahya İncillerde İsa-Mesih'in yolunu açan ve onun Hıristiyanlıkta ki kimliğini kazanmasına yardımcı olan bir figür olarak anlatılmaktadır.

İncillerde Vaftizci Yahya'ya İsa-Mesih'in tanrısallığıyla ilgili önemli bir rol atfedilmekle beraber Yahya'nın İsa karşısındaki konumunun doğrudan veya dolaylı olarak aşağı çekilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Vaftiz anına kadar İsa-Mesih'le benzerliklerine odaklanan anlatılar, vaftiz anı ve sonrasında İsa'nın daha güçlü bir karakter olduğunu öne çıkarmaktadır. Bu durumun işaretlerini İncil yazarları ya tebliği sırasında doğrudan Yahya'nın cümleleriyle ifade etmiş ya da sonrasında çeşitli anekdotlarla dolaylı olarak aktarmışlardır. Çalışmanın amacı Vaftizci Yahya'nın yaşamını ve tebliğini kutsal metinler ve tarihsel kaynaklarla incelemek, Vaftizci Yahya'nın İsa-Mesih'le olan ilişkisinin mahiyetini ve Hıristiyan teolojisindeki yerini tartışmaktır. Bu doğrultuda Yahya'nın tebliği ve İsa-Mesih'le ilişkisine dair literatürdeki spekülasyonlar ele alınacak; hâkim inanışlar ve karşı argümanlar tartışılacaktır. Çalışmanın başlıca kaynaklarını Yahya hakkında daha detaylı bilgi veren İnciller ve İncil metinlerinde Yahya'yla ilgili sıklıkla atıf yapılan Eski Ahit oluşturmaktadır. Ayrıca, Josephus'un eserleri ve Ölü Deniz Yazmaları gibi tarihsel kaynaklar ve Yahya hakkında spekülasyon tartışmaların yer aldığı üçüncül kaynaklardan da yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Vaftizci Yahya, İsa-Mesih, Hıristiyanlık, İnciller, Vaftiz.

* Bu çalışma Prof. Dr. Mahmut AYDIN danışmanlığında 07/02/2020 tarihinde tamamladığımız Vaftizci Yahya: İsa-Mesih'in Öncüsü başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye, 2020).

Yahudi Geleneğinde Yeni Doğan Törenleri ve İsim Koyma Geleneği

Hümeyra BAKAN / *Yalova Üniversitesi*

Aile, toplum yapısını oluşturan en küçük yapı birimidir. Yahudilikte çocuk sahibi olmak ve çoğalmak dini bir emir kabul edilir. Bu nedenle çocuğun doğumu sevinçle karşılanır. Onun Yahudi Cemaatinin bir üyesi olması ve iyi bir dini eğitim alarak yetişmesine önem verilir. Bu amaçla anne, hamilelik döneminden itibaren karnındaki çocuğunu etkileyebilecek davranışlardan kaçınmaya özen gösterir. Çocuk doğduktan sonra da nazardan ve kötü ruhlardan korumak için birçok tedbir alınır. Çocuğun doğumunun ilk bir aylık sürecinde erkek çocuklar için Şalom Zahor, BritMila, Pidyon Ha Ben; kız çocukları için de Şalom Nekeva, Brit Bat, Vijola törenleri düzenlenerek hem doğum sevinci kutlanır hem de Yahudi cemaatinin yeni bir üyesi olmasına yönelik uygulamalar yapılır.

Çocuklara verilen adlar konusunda Tanah'ta birçok örnek bulunmaktadır. Yahudilikte çocuklara ad verilmesi bu örnekler bağlamında değerlendirildiğinde, çocuğun doğumundan hemen önce ya da çocuğun doğumu esnasında gerçekleşir. Çocuğa verilen ad ile ilgili kısa bir açıklama yapılarak dualar edilir.

Yaşanan olay veya içinde bulunulan sosyal, psikolojik ve dini durumun dikkate alındığı görülür. Buna göre çocuğa verilen ad, o anın adeta bir tanığı ve simgesi olacak bir anlam ifade eder. Bu isimlerin bir kısmı kutsal kabul edilmekte olup Tevrat'tan alınan isimler bulunmaktadır. Bununla birlikte dede ve nine isimlerinin verilmesi, içinde yaşanan kültürün etkisi, bu kültüre ait isimlerin kullanılması mümkündür. Müslüman toplumlarla ortak kullanılan isimler söz konusu olup, yapılan mesleğin de isim koyma geleneğini gölgeleyerek etkili olduğu görülmektedir.

Yaptığımız bu çalışmada Yahudilerin doğumdan itibaren gerek kendisi gerek çocuğun sağlığı için dikkat ettiği ve kaçındığı hususlar, doğum ve sonrasında uygulanmakta olan ritüeller, kutlamalar, sünnet ve isim annenin hamileliğinden koyma geleneği ele alınıp; isim koyarken hangi hususların etkili olup, belirleyici unsurların neler olduğu üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Yahudilikte aile ve çocuğun önemi, Doğum öncesi hazırlık, Yeni doğan ritüelleri, Şalom Zahor, Şalon Nekeva, İsim koyma.

Ahmed Midhat Efendi'nin Pavlus ile İlgili Verdiği Bilgilerin Değerlendirilmesi

Kübra CENGİZ /Bursa Uludağ Üniversitesi

Ahmed Midhat Efendi (ö. 1912), Osmanlı Devleti'nin buhranlı bir döneminde yaşamış, çeşitli alanlarda ve türlerde eserler kaleme almış, velut bir yazardır. Dinler Tarihi'nin de öncü isimlerinden biri olan Ahmed Midhat, yaşadığı dönemde yoğun misyonerlik faaliyetleriyle karşılaşmıştır. Bunun üzerine, Hıristiyanlığa yönelik eleştirilerde bulunmuş ve bu çalışmalarıyla dikkat çekmiştir. Onun Hıristiyanlığa dair eleştirilerini içeren bir çalışması da Müdafaa adlı eseridir. O, eserinde açıkladığı üzere araştırmasına, İncillerde geçen İsa'nın biyografisi ile değil de tekrara girmemek için havarileri inceleyerek başlamıştır. Havariler ve biyografilerine yönelik bilgiler verdikten sonra Ahmed Midhat, sonradan havari kabul edilen Pavlus'un, Hıristiyanlığın şekillenmesinde, on iki havariden daha fazla rol aldığını dile getirmiş ve Pavlus'u özel bir başlıkta incelemiştir. Bildirimizde, Ahmed Midhat'ın Pavlus'un kimliğine ve faaliyetlerine dair inceleme ve eleştirileri konu edilmektedir. Çalışmanın amacı, Ahmed Midhat'ın, Hıristiyan kaynaklarına hâkimiyetini belirlemek, verdiği bilgilerin günümüz araştırmalarıyla örtüşüp örtüşmediğini tespit etmek, eleştiri noktalarının Hıristiyanlar açısından nasıl yorumlandığını ortaya koymaktır. Çalışmanın metodu şu şekildedir, araştırmada öncelikli olarak Ahmed Midhat'ın Pavlus ile ilgili verdiği bilgiler ve eleştiri noktaları verilmektedir. Ahmed Midhat'ın Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış Müdafaa isimli eserinden yararlanılmakta, ilgili bölümler latinize edilerek, kimi zaman da özetlenerek aktarılmaktadır. Daha sonra aktarılan bilginin Yeni Ahit'teki yeri, Hıristiyan kaynaklardaki karşılığı araştırılmakta, günümüzdeki yerli ve yabancı araştırmacıların çalışmaları ile bilgilerin tarihsel gerçekliğe uygunluğu deskriptif, karşılaştırmalı ve analitik yöntemle sunulmaktadır. Konumuz gereği Ahmed Midhat Efendi'nin verdiği bilgilerden sonra, genellikle Şinasi Gündüz ve Fuat Aydın'ın Pavlus ile ilgili çalışmalarından açıklamalar yapılmaktadır. Pavlus ile ilgili eleştiri noktalarında ise kimi zaman kilise babalarının görüşleri, Hıristiyan yorumcuların bakış açısı ve açıklamaları eklenmektedir. Sonuçta da Ahmed Midhat'ın bilgilerinin tutarlılığı ve güvenilirliği değerlendirilmektedir. Bildiri içeriğinde, Ahmed Midhat'ın bahsettiği konular üzere Pavlus'un fiziksel özellikleri, adı, eğitimi gibi biyografik bilgilere değinilmekte, Pavlus'un doğduğu yer ve Roma vatandaşlığının şüpheli olması, Şam rüyeti, Etyen'in öldürülüşündeki rolü gibi tartışmalı hususlar yer almaktadır. Yine Ahmed Midhat'ın ele aldığı üzere Pavlus'un misyon yolculukları ve Roma günlerine dair faaliyetleri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Midhat Efendi, Pavlus, Müdafaa, Müslüman-Hıristiyan İlişkileri, Polemik.

Yahudilikte İlk Feminist Arketip Olarak Lilith

Hümeyra ÇAKAR / *Ankara Üniversitesi*

Tarihsel süreç içerisinde kâinatın ve insanın yaratılışı, gerek ontolojik gerekse kozmolojik olarak pek çok çalışmaya tabi tutulmuştur. Çeşitli disiplinlerin ilgi duyduğu bu alanda, teologlar da mensup oldukları dinlerin doktrinleri doğrultusunda birtakım araştırmalar yapmaya çalışmıştır. Bilinen ilk monoteist din olarak kabul edilen Yahudilikte, bu konu üzerinde hem kutsal metin merkezli olarak hem de mitolojik olarak oldukça yoğun bir anlatım söz konusudur. Tevrat'ın ilk bölümünü teşkil eden Tekvin'de, insanın yaratılışı hususunda iki farklı anlatım şekli ön plana çıkmaktadır. Bu iki farklı anlatım doğrultusunda, yaygın kanaatin aksine Adem'in Havva'dan önce bir eşi olduğu düşüncesi haiz olmuş ve buradan da Lilith efsanesi ortaya çıkmıştır. Yahudi kutsal metinlerinde geçen anlatılara göre Lilith, yaratılış itibariyle Adem ile eşit şartlarda olduğunu, Adem'in kendisi üzerinde bir üstünlük kuramayacağını dile getirerek Adem'e isyan etmiş ve cenneti terk etmiştir. Bu bağlamda Lilith, Yahudilik tarihi boyunca eril tahakküme karşı çıkan ilk feminist arketip olarak görülmüştür.

18. ve 19. yüzyıllarda Kuzey Amerika bölgesinde ortaya çıkan feminist hareket, gündün güne etki alanlarını genişletmiştir. Feminist hareket bağlamında toplumsal hayatta meydana gelen değişiklikler, Yahudilerin kendi geleneklerini sorgulamalarına zemin hazırlamıştır. Bu minvalde ortaya çıkan Yahudi feminizmi, ideolojisinin temeline Lilith'i yerleştirerek kadının dini, ailevi ve toplumsal alanlardaki konumunu eleştirmiş ve eşitlikçi düşüncüyü savunmuştur. Harekete farklı Yahudi mezheplerine mensup olan Judith Plaskow, Rachel Adler, Tamar Ross, Cynthia Ozick gibi isimler öncülük etmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde toplumun ve dinin bir parçası olarak kadının konumu ele alınmış ve bu konuların revize edilmesi hususunda ittifak edilmiştir. Çalışmanın amacı, Lilith mitolojisinin Yahudi feminizmi bağlamında modern döneme yansımaları araştırmak ve Yahudi mezheplerinin feminist hareketlere karşı yaklaşımını daha yakın bir perspektiften incelemektir. Çalışma, Yahudilikteki feminizm anlayışı ile sınırlandırılmış olup diğer feminist hareketler, çalışma kapsamının dışında tutulmuştur. Çalışmada literatür taramasına başvurularak feminist Yahudiler tarafından geliştirilen tezlerin, modern dönemde alternatif bir görüş olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Yahudilik, Lilith Mitolojisi, Yahudi Feminizmi, Yahudi kadın.

İlk Haçlı ve Bir Reformist: İmparator Herakleios

Oğuzhan ÇATIKKAŞOĞLU / *Yalova Üniversitesi*

Herakleios, üç Sami dinin, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'in geleneğinde kendisinden bahsedilen bir imparatorudur. İslam dininin doğuşu ve yayılışı sırasında Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun tahtında oturup 610-641 yılları arasında hüküm süren imparator, Sasanilerin on yılı aşkın süren Kudüs işgaline son vererek kutsal toprakları ziyaret eden tek Bizans imparatorudur. İslam kaynaklarında Müslümanlar ve Mekkeliler arasında imzalanan Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra Hz. Muhammed'in dönemin ileri gelen devlet başkanlarını İslâm'a davet amacıyla gönderdiği mektuplar kapsamında ona Dihye b. Halife aracılığıyla bir mektup gönderdiği kaydedilmektedir. Bunun yanında Herakleios, 614'te Kudüs'ün Sasaniler tarafından işgali sırasında Perslerle yaptıkları iş birliği gerekçesiyle Yahudilere uyguladığı baskıyla tanınmakta hatta Sefer Zerubbavel'e göre onun Mesih tarafından öldürülecek olan ahir zaman kralı Armilus olduğu belirtilmektedir. Bunun karşısında onun Yahudilere uyguladığı şiddetin kefareti amacıyla Hıristiyanlar tarafından ismiyle anılan "Herakleios Orucu" bulunmaktadır. Herakleios, Gerçek Haç'ı Sasanilerden kurtardığı için Batı kilisesi tarafından uzun süre olumlu bir şekilde hatırlanmış ve Batı Orta çağ Avrupası Hıristiyanları nazarında Herakleios "ilk haçlı" olarak kabul edilmiştir.

Tarihsel olarak Herakleios, Hıristiyanlığın devlet dini olmasından sonra kiliseler arasında oluşan ayrılığa son vermek adına dini reforma girişmiştir. Kadıköy Konsili sonrasında oluşan diğer kiliseleri ötekileştirici etkiyi bertaraf etmek için birçok teşebbüs olmuştur. Bunlardan biri de Herakleios'un İstanbul Patriği Sergius'un da yardımıyla, Monotelitizm (İsa'da iki tabiat fakat tek bir irade bulunduğu) biçiminde bir fikir ortaya atmasıdır. Monofizitizmi esneten bu yeni formül kapsamında 638'de Ecthesis adıyla bilinen bir uzlaşma metni hazırlanmıştır. Herakleios'un kiliseleri birleştirme fikri başarıya ulaşmamış İmparatorluğun doğuda bulunan topraklarını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Tebliğimizde Herakleios'un bu teşebbüsünün nedenleri ve sonuçları ele alınıp bu başarısızlığının, Hıristiyan geleneğinde onun hakkında var olan olumlu yansımalarıyla mukayeseli bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Herakleios, Armilus, Zerubbavel, Monotelitizm, Ecthesis.

Reform Çağında Bir Arius: Miguel (Michael) Servetus

Esra Nur ÇİFTÇİ / *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi*

Hıristiyanlığın temel dogması olarak kabul edilen teslis, yüzyıllar boyunca gerek akademik gerekse dini çerçevede tartışma konusu olarak önemini korumuştur. Tesliste yer alan üç unsurun tabiatı, aralarındaki ilişki, birbirlerinden farklılaşan yönleri ve misyonları hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Hıristiyanlık içerisinde kutuplaşmaları engellemek ve teslise resmi bir karakter kazandırmak adına ortodoks bir teslis anlayışı geliştirilmiştir. Fakat teslis üzerine yapılan spekülasyonlar Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarından günümüze kadar devam etmiştir. Özellikle teslisin, tevhit akidesine bağlı olduğunu savunan Hıristiyanlıkla nasıl uzlaştıracağı ve üç tanrıçılıktan nasıl kaçınılacağı problemi üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda çalışmada deskriptif, fenomenolojik ve karşılaştırma yöntemlerine başvurulmuş teslisi, monoteist bir çerçeveye oturtmaya çalışan Arius ve Miguel Servetus konu edilmiştir. Hem Arius hem de Servetus, teslis hakkındaki görüşleriyle yaşadıkları döneme damga vurmuş ve ortodoks çizgiden ayrıldıkları için sapkın ilan edilmişlerdir. Ayrıca Servetus, reform çağında teslise karşı duruşuyla Arius'un bir takipçisi olmakla itham edilmiştir. Bu nedenle çalışmada Arius ve Servetus'un teslise karşı yaklaşımlarındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya çıkarılması hedeflenmiş ve eserlerinde açıkça Arius'un takipçisi olmadığını ifade eden Servetus'un hangi bağlamda Arius'un varisi olarak değerlendirildiği açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Yapılan değerlendirmeler neticesinde Arius ve Servetus'un Tanrı'nın doğası ve teklifi, teslisteki üç unsurun kabulü fakat söz konusu unsurların, eşit ve ayrı varlıklar olmadığı veya Tanrı'dan aşağı mertebede yer aldıkları gibi konularda ortak görüşlere sahip olsalar da özellikle İsa'nın tabiatı konusunda tam anlamıyla ortak bir payda da buluşmadıkları görülmektedir. Fakat Servetus, kendi çağında Arius'un yüz yıllar öncesinde teslise karşı cesurca ve kararlı duruşunu sergilemektedir. Bu nedenle teolojik anlamda Servetus, Ariusçu olarak nitelendirilemese de teslis anlayışını yeniden yapılandırma girişimiyle reform çağının Arius'u olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Monoteizm, Teslis, Arius, Miguel Servetus.

Yeni Dini Hareketlerde Aile Olgusu

Nihat Muhammet DAL / *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi*

Yeni dini hareketler kavramı yirminci yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkmış dini, maddi, manevi, mistik ve felsefi oluşumları ifade etmektedir. Geleneksel dinlerden kopan bir parça mahiyetindeki Yeni Dini Hareketler, kısa sürede dünyada hızla yayılmaya ve popülerlik kazanmaya başlamıştır. Gençlik dinleri olarak lanse edilen bu hareketler gençleri ailelerinden koparmaları, çocuk ve kadın istismarı, cinayet ve toplu intiharlarla gündeme gelmişlerdir. Bu çalışmanın konusu, Yeni Dini Hareketler içerisinde değerlendirilen ve Ülkemizde de faaliyet gösteren Moonculuk ve Satanizm’de aile kavramı ve bu kavramın sözü edilen hareketlerde hangi manalar ifade ettiği, bu çerçevede çalışmada, Moonculuk ve Satanizm’in aile kavramına nasıl baktığı, bu hareketlerde bir aileyi oluşturan unsurların neler olduğu, aile olgusunun kapsamı ve aile kelimesinin toplumsal olarak ifade ettiği anlamlar irdelenmiştir. Dinler Tarihi bakış açısından hazırlanan bu çalışmada Moonculuk ve Satanizm’de aile olgusunun nasıl ele alındığını, aile kavramının söz konusu hareketlerde ne gibi anlamlar ifade ettiğini tespit etmek amaçlanmıştır. Sözü edilen hareketlerin aile olgusuna bakışlarının benzer ve farklı yönlerine işaret etmek, ayrıca toplumun en küçük yapı taşı olarak bilinen aile olgusunun Yeni Dini Hareketler bağlamında edindiği yerin mahiyetini ortaya çıkartmak da araştırmanın amaçları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Yeni dini hareketler, Moonculuk, Satanizm, Aile.

Roma İmparatorluğu'nda Yahudi Kadınının Konumu

Umut DİNÇ / *Anadolu Üniversitesi*

Günümüzde kadının toplum içerisindeki konumunu anlayabilmek için geçmişten getirdiğimiz alışkanlıklara bakmamız kaçınılmaz bir zorunluluktur. Kültürel birikim ve değer yargıları, kadının toplum içerisinde nasıl davranması gerektiğini, sınırlarını ve görevlerini belirlemede ana faktörlerdir. Kaynaşmış toplum hayalinin kurulmasında ve bu düşünceyle paralel çocukların toplum içerisinde aidiyet kazanarak toplum birlikteliğinin gelecek nesillere aktarılmasında kadına yüklenen sorumlulukların fazlaca olduğu yadsınamaz. Ailenin temel yapı taşı olarak kadının görülmesi Yahudi toplumu için de geçerli bir durumdur. Yahudi toplumu içerisinde kadının sorumluluğu tarihin hangi döneminde olursa olsun karşımıza çıkmaktadır. Bunun en önemli sebebi Yahudi kutsal kitaplarında (Tevrat, Mişna, Talmud vb...) kadının niteliğinin ve toplumda nasıl davranması gerektiğinin açık bir şekilde betimlenmesinden kaynaklanmaktadır. Kadim kültürel birikime sahip olan Yahudilik için toplumun kaynaşmış halde olması son derece önemlidir. Tarihsel süreç içerisinde kadının toplum içerisindeki rolü ve rolleri kimi zaman korunurken, kimi zamanda değişime ayak uydurmuştur. Temel amacımız Yahudi kadınının Roma İmparatorluğu içerisindeki değişimlerini ya da değişimlere verdiği tepkileri izleyebilmektir. Yahudilikte kadın ve toplum arasında tanımlanan bağı anlayabilmek için kadının toplum içerisindeki konumu ile ilgili kutsal kitaplar ile bağlantı kurularak tarihsel süreçleri takip edebiliriz. Çalışmamızda Yahudi kutsal kitapları ile tarihsel verilerin tutarlı değerlendirilebilmesi için bazı soruların cevabını bulmaya çalışacağız. Yahudi kutsal kitaplarında anlatıldığı gibi uygulamada kadının toplum ve aile hayatındaki rolü tarihsel verilerle desteklenebilmekte midir? Kadın sosyal hayatın neresinde kendine yer bulabilmiştir? Iudaea Bölgesinde yaşayan Yahudi kadını ile Diaspora'nın farklı bölgelerinde yaşayan Yahudi kadını arasında farklılıklar veya benzerlikler nelerdir? Hellenizmin ve Romanizasyonun Yahudi dini anlayışı içerisinde kadının konumunda ne gibi değişikliklere neden olmuştur? Yahudi kutsal metinleri üzerinden tarihsel verileri de yorumlayarak bu değişiklikleri takip etme imkânımız var mıdır? Bu tebliğde temel amacım sadece dini metinleri değil aynı zamanda tarihsel verileri (epigrafik, filolojik ve nüvizmatik) yorumlayarak, Yahudi kadınının Roma İmparatorluğu içerisindeki konumunun anlaşılmasını sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Yahudiler, Yahudi Kadını, Roma İmparatorluğu, Kadın, Diaspora.

Maneviyat Psikolojisi Perspektifinden Hare Krishna Hareketi

Miray DUGAN / *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*

Bireyin günlük yaşam motivasyonunu, ruh halini ve yaşamından tatmin olma durumunu etkileyen maneviyat bireyin tanrı veya manevi bir güçle bağlantı kurma isteğine, varoluşsal anlam arayışına ve kurtuluşa erme inancına da rehberlik etmektedir. Maneviyat bağlamında Hare Krishna Hareketi ele alındığında bu hareket bireyin tanrı ile bağ kurma sürecine, yaşamını anlamlandırma motivasyonuna ve psikolojik iyi oluşuna katkı sağlamaktadır. Hare Krishna Hareketi Hinduizm'in Vaishnava inancı içindeki soyut Tanrı inancına karşı ortaya çıkan bir harekettir. Hare Krishna Hareketi'nde Tanrı'nın soyut olmadığı bunun aksine somut olup insani özellikler taşıdığı belirtilir. Bir bilinç olarak da değerlendirilen bu harekette kendini adanmış kişilerin bütün eylemlerini Tanrı için yapmaları gerektiği vurgulanır. Hare Krishna Hareketi'nde tanrı olarak adlandırılan Krishna'ya ulaşmanın yolu bhakti-yoga aracılığıyla olmaktadır. Bhakti-yoganın amacı bireyin dünyada sahip olduğu tüm somut şeylerden kendisini soyutlayarak maddi dünyadan uzaklaşmasıdır. Bhakti yoga uygulamasıyla bireyin kirlenmiş duyuları arınmakta ve böylelikle bireyin Tanrı ile doğrudan bağ kurulabilmesi sağlanmaktadır. Krishna Hareketi'nin belirli inanış ve ritüelleri bulunmaktadır. Bu hareketin inanışları arasında kişilerin başlarına gelen iyi ya da kötü olayların geçmiş hayatlarında yaptıklarının bir karşılığı olarak yaşaması inancı yer almaktadır. Hareketin ritüellerinde vejetaryen beslenme, alkol ve uyuşturucu madde kullanmama, mantraların zikredilmesi, yoga ve meditasyon pratikleri bulunmaktadır. Hare Krishna Hareketi'nde, çoğunlukla olağan dışı sahneler içeren mitsel öğelerin yer aldığı, Krishna tanrılaştırıldığı Mahabharata ve Harivamşa destanları da hareketin inanç ve ritüeller bakımından son derece önem taşımaktadır. Maneviyat psikolojisi perspektifinden Hare Krishna Hareketi'nin inanç ve ritüelleri ele alındığında bireyin varoluşsal kaygısını sakinleştirdiği ve kutsal tecrübe yaşamasına yardımcı olduğu görülmektedir. Ayrıca bu hareketin bireyin iyi insan olabilme çabasını desteklediği ve manevi iyi oluşuna da katkı sağladığı değerlendirilmektedir. Bu araştırmada Hare Krishna Hareketi'nin ritüel ve inanışlarının birey üzerindeki bedensel, manevi ve psikolojik etkilerinin maneviyat psikolojisi kapsamında incelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Maneviyat, Manevi iyi oluş, Maneviyat Psikolojisi, Hinduizm, Hare Krishna hareketi.

Tarihsel İsa: Christus mu, Chrestus mu?

İlgın Yağmur EKER / İstanbul Üniversitesi

Bugün bizlerin çoğunlukla adının Arapça versiyonuyla, “İsa” olarak tanıdığımız Hıristiyanlığın öncüsü Yeşua’nın yaşamı, din tarihçileri için hayli muğlak bir çalışma sahasını meydana getirir; zira onun sadece yaşamı değil, tarihselliği dahi sürekli bir tartışma konusu olagelmıştır. İsa’nın kutsanmışlığına işaret eden ve “meshedilmiş” anlamına gelen “Mesih” sıfatı, antik metinlerde çoğunlukla Eski Yunanca Χριστός ve Latince Christus şeklinde karşımıza çıkmakla beraber, zaman zaman farklı formlarda kullanımına da rastlanmaktadır. Bunlar arasında en göze çarpan, şüphesiz Romalı tarihçiler Tacitus ve Suetonius’un eserlerindeki “iyi”, “uysal” anlamlarını taşıyan Yunan kökenli Chrestus sözcüğü olacaktır. Skolastik çarım anlatısını sunduğu bilinen ilk pagan tarihçi olan Tacitus’un, dinsel niteliği nedeniyle *Testimonium Taciteum* olarak adlandırılan pasajının günümüze ulaşan en erken tarihli Tacitus yazmasını içinde barındıran ve on birinci yüzyılda istinsah edildiği sanılan *Codex Mediceus*’taki kopyasında, Hıristiyanları tanımlamak için başlangıçta Chrestiano yazan müstensih sonradan “e” harfini silerek “i” ile değiştirdiği tespit edilmiştir. Bu değişiklik, gayet tabii basit bir yazım hatasını düzeltmek amacıyla gerçekleştirilmiş olabileceği gibi, metni tahrip etmek amacıyla gerçekleştirilmiş de olabilir. Nitekim eserini Tacitus’tan ancak birkaç sene sonra kaleme alan Suetonius da imparator Claudius döneminde Chrestus isimli bir adamın, Roma’daki Yahudileri isyana teşvik ettiğini aktarır; çarım anlatısı temel alındığında imparator Tiberius döneminde ölmüş olması gereken İsa’nın, Claudius dönemindeki Chrestus ile aynı kişi olması mümkün görünmese de onun, ortaya koyduğu inanç öğretileriyle dolaylı yoldan isyana sebep olduğunu ve bu yüzden Chrestus ile aynı kişi olabileceğini öne süren araştırmacılar da yok değildir. Şu durumda farklı manalara sahip olan Christus ve Chrestus isimlerinin bir arada kullanımının, İsa’nın şahsına yönelik bir karmaşa yarattığı düşünülebilir; acaba Chrestus ile kastedilen İsa mıdır yoksa Claudius dönemi Roma’sında Yahudileri ayaklandıran farklı bir kimse midir? Ya da Hıristiyan olarak tanımlanan ilk topluluğu oluşturanlar, Christus’un mu yoksa Chrestus’un mu takipçileridirler? Bizim bu çalışmayı gerçekleştirmekteki birincil gayemiz, Christus-Chrestus ikiliğinden hareketle ortaya çıkan bu ve benzeri sorulara alternatif yanıtlar aramak ve okuyucuya yeni ufuklar kazandırmak olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İsa, Christus, Chrestus, Tacitus, Suetonius.

Kur'an'daki "Sebe Melikesi Kıssası"nın Yorumlanmasında Etiyopya Kökenli Kebra Negast Metninin Mahiyeti ve Bilgi Değeri

Mahmut Zahit ERGÜN / *Ankara Üniversitesi*

Dilimize "Kralların İhtişamı/Büyüklüğü" şeklinde çevirebileceğimiz Kebra Nagast metni, çoğunlukla 14.yüzyıla tarihlenen ve Etiyopya semitik halklarının ulusal miti olarak nitelenen bir metindir. Bu metin, İsrail kralı Süleyman ile Sebe/Aksum kraliçesi Makeda'nın (Belkıs) birlikteliğinden doğan Menelik/Davud isimli bir çocuğun soyundan Etiyopya'daki Süleyman hanedanlığının doğduğunu ve hanedanlığın bu köke dayandığını anlatır. Teo-politik olarak bir köken hikâyesi anlatmasının yanı sıra, metnin ikinci önemli iddiası, Tanrı'nın ikametgahı (Sekine) olarak da ifade edilen tabutun (ahit sandığı) Kudüs'ten Aksum'a Menelik tarafından kaçırıldığı şeklindedir. Bu şekilde Aksum, Yeni Siyon; Etiyopyalılar da seçilmiş Yeni İsrail halkı olmaktadır. Kral Süleyman ile kraliçenin buluşmasına dair anlatı -her biri farklılık arz etmekle birlikte- Kebra Nagast ve Kitab-ı Mukaddes'in yanı sıra Neml suresinin 20-44. ayetlerinde de yer almaktadır. Esbâb-ı Nüzul kaynaklarında ilgili ayetlerin iniş sebebinin bulunmayışı dikkate alındığında, Kebra Negast metninin, Kur'an'ın ilgili ayetlerinin yorumlanmasında bize bazı imkânlar sunabileceği varsayılabilir. Ayrıca, Habeşistan'ın Hz. Muhammed zamanında ilk hicret yeri olarak tercih edildiği de bilinmektedir. Bu bağlamda Kur'an'daki Sebe Melikesi'nden bahseden ayetlerin, bölgede Kebra Nagast'ta da anlatılan ve aşına olunan bir hikâyeye yeni bir ilgi oluşturduğu tahmin edilebilir. Şu hâlde Kebra Negast metni ile Kur'an'ın ilgili ayetlerinin bir karşılaştırması, hem iki bölge arasındaki ilişkilerin anlaşılmasında hem de Kur'an'ın ilgili ayetlerinin olası mesajlarının ne olduğu konusunda araştırmacılara bazı ipuçları vermektedir. Bu bağlamda şu tür soruları gündeme getirmek mümkün gözüküyor: Metnin anlatısı Kur'an'daki anlatıdan hangi açılardan ve neden farklılaşmaktadır? Kur'an hikâyeyi başka bir şekilde anlatarak kimlere ve neden hitap ediyor olabilir? Kebra Nagast'taki bilgi Süleyman ve kraliçeyle ilgili Kur'an kıssasının hangi yönlerini aydınlatabilir? Bu sorular ekseninde Kebra Nagast metninin tefsir ve dinler tarihi araştırmalarında olası bir bilgi kaynağı olarak mahiyetine ve önemine bildirimizde yer verilecektir. Dolayısıyla bildiri, Arap yarımadasında olduğu kadar Habeşistan'da da yaygın biçimde bilinen ve Kur'an'da da işaret edilen bu hikâyenin anlaşılmasında, sözlü ve yazılı bölgesel anlatıların dikkate alınması gereken bir bilgi kaynağı olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda olası tartışmaları çeşitlendirmek amacıyla bildiri boyunca tarihsel-edebi bazı mukayeselere yer verilecektir

Anahtar Kelimeler: Belkıs/Makeda, Etiyopya, Habeşistan, Kebra Nagast, Kıssa, Kur'an, Süleyman.

18. Yüzyıldan Günümüze Rusya'da Dinler Tarihi Çalışmaları

Fatma Nur ERKAN / *Ankara Üniversitesi*

Rusya'da farklı dinlerin araştırılması her ne kadar 18. asırda Çarlık Rusya'sı döneminde başlamış olsa da din bilimlerinin bağımsız bir yapıya kavuşması 19. asrın ortalarına denk gelmektedir. 19. asrın ortalarında Alman din bilimci Max Müller ile başlayıp daha sonra Hollandalı teolog Chantepie de la Saussaye ile popülerlik kazanmış olan din bilimleri, yine Hollandalı teolog Cornelis Petrus Tiele'nin üniversitelerde din bilimleri kürsülerinin kurulmasına dikkat çekmesiyle Rusya'da bu alanda çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Batılı meslektaşlarından geride kalmamak adına Rus teologlar özellikle dinler tarihi ve din fenomenolojisi alanlarında pek çok eser kaleme almışlardır. Sovyetler Birliği döneminde din bilimleri adına yapılan çalışmaların neredeyse tamamı din ile mücadele etme adına ortaya konmuş ve devlet tarafından desteklenmiştir. Sovyet rejiminin fikirlerine uygun olmayan her türlü araştırma ise yok edilmiştir. Günümüzde Rusya Federasyonu'nda pek çok üniversitede Din Bilimleri fakülteleri aktif olarak eğitim öğretim hayatını sürdürmektedir. Bu fakültelerde ders verenlerin sadece akademisyen olmaması dikkat çekici bir unsurdur. Akademisyenlerin yanında kilise görevlileri de üniversitelerde resmi olarak ders vermektedirler. Böylece öğrenciler hem normatif hem de deskriptif yöntemi kendileri tecrübe edebilmektedirler. Bu durum Rusya'nın geçmişinde uyguladığı sansürler göz önüne alındığında akademinin objektif çalışmalara daha açık bir hale geldiğinin bir göstergesi sayılabilir. Her ne kadar günümüzde objektif bir çalışma ortamı yakalanmış olsalar da Rusya'daki Ortodoks kimlikleriyle tanınan Rus teologlar, milli duygularıyla hareket etmelerinden dolayı diğer dinlere hep öteki gözüyle bakmışlar ve böylece her dönemde Avrupa'da yapılan çalışmaların gerisinde kalmışlardır. Bu araştırmada Rusya'da din bilimlerinin varoluşu ışığında akademisyenler ve onların ortaya koydukları eserler tanıtılmaya çalışılmıştır. Rus İmparatorluğu'ndaki eserlerin Kilise eliyle, Sovyetler Birliği'ndeki eserlerin ise devlet yaptırımlarıyla engellendiği için objektif ve orijinal olmadıkları ancak Rusya Federasyonundaki eserlerin çoğunun özgür bir ortamda yazılması dolayısıyla objektif ve orijinal oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Dinler Tarihi, Din Bilimleri, Üniversite, Eserler.

“Üniteryan Evrenselci Cemiyeti” ve Günümüz Hıristiyanlığındaki Yeri

Talha FORTACI / *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi*

Üniteryan Evrenselci Cemiyeti, 20. Yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkmış yeni bir dini oluşumdur. Köken itibariye bakıldığında iki farklı dini grubun bir araya gelmesi suretiyle bu hareketi meydana getirdiği anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki, Hıristiyanlığın temel dogması olan teslis doktrinini reddeden ve mutlak anlamda Tanrı’nın birliğini savunan Üniteryanizmdir. Diğeri ise Tanrı’nın kurtarmayı seçeceği birkaç kişinin kurtuluşunun aksine, her insanın kurtarılabilceği (evrensel kurtuluş) anlayışını benimseyen Evrenselcilik (Universalism) hareketidir. Bu iki grup bir dizi müzakerelerin ardından birleşmeye karar vermiş ve ardından 1961 yılında Üniteryan Evrenselci Cemiyeti (Unitarian Universalist Association) resmen kurulmuştur. Üniteryanizm’in önceki döneme ait ilkeleri incelendiğinde, İsa’nın bir beşer olduğunu ısrarla vurguladığı, Tanrı’yı mutlak anlamda bir olarak tasavvur ettiği ve herhangi bir kredoya bağlı olmadığı görülmektedir. Evrenselciler ise kendilerini Hıristiyan olarak tanımlamalarına rağmen sevgi dolu bir Tanrı’nın insanları sonsuz cehenneme mahkûm edeceği inancını kabul etmedikleri anlaşılmaktadır. Her iki grubun da birleşmeden önceki tarihleri dikkate alındığında, kendilerini Hıristiyan olarak tanımladıkları fakat geleneksel Hıristiyanlık anlayışına zıt pek çok inancı benimsedikleri bilinmektedir. Bununla birlikte hareket, birleşmeden sonra yeni bir dini cemiyet olarak ortaya çıkmış ve özgün bir dini mezhep hüviyetine bürünmüştür. Bu çalışma, bahsi geçen Üniteryan Evrenselci Cemiyeti hakkında bazı soruların cevaplarını aramaktadır. Örneğin, hareketin bugünkü durumu dikkate alındığında sahip olduğu inanç veyahut öğretiler nelerdir? Hangi ritüellere riayet etmektedir. Kendisini Hıristiyan dünya içerisinde nerede konumlandırmaktadır. Her iki hareketin de birleşmeden önceki ve sonraki teolojik yaklaşımları nasıldır ve bir dönüşüm söz konusu ise bunun mahiyeti nedir? Çalışmada bu soruların cevapları dinler tarihi disiplinin metodolojik yaklaşımları benimsenerek aranmıştır. Bunun için öncelikle Üniteryan Evrenselci Cemiyeti’nin bugünkü inanç ve pratikleri ele alınmış ve önceki döneme ait kabulleri ile karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Hıristiyanlık, Üniteryan Evrenselci Cemiyeti, Anti-Teslisçilik, Heretizm.

Taoizm'in Wu-Wei Prensipleri ile İslam'ın Tevekkül Anlayışının Karşılaştırılması

Ayşenur GÖREN / Bartın Üniversitesi

Taoizm, mistik ve felsefi öğretileri ağır basan bir inanç sistemi olarak MÖ VI. yüzyılda Çin'de ortaya çıkmış olup Lao Tzu'ya (Laozi) dayandırılmaktadır. Taoizm'in önemli öğretilerinden birisi olan *wu-wei*; eylemsizlik, hareketsizlik, edimsizlik gibi anlamlara gelmektedir. Bu kavram, “eylemsizlik” ifadesinden hareketle “hiçbir şey yapmama” şeklinde yorumlanabilmektedir. *Wu-wei*, anlaşılmanın aksine yapılan bir işi olurlarına bırakmayı, insanın dünya nizamına uyarak yaşamasını ve gayret sarf etmesiz Tao'nun kanunlarına tabi olmasını ifade eder. Bunun yanında *wu-wei* prensibi arzu ve isteklerine hükmedebilen, onların esiri olmaktan kurtulmuş bir kişinin halini ifade etmektedir. Bu kimse, arzularına ve isteklerine hükmedebildiği ölçüde sıkıntı yaşamaz. Çünkü sükûnet hali içerisinde ve yapması gerekeni yerine getirerek uyum sağlamaya çalışır. Bu durum bizi İslam düşüncesindeki tevekkül anlayışı ile *wu-wei* prensibi arasında bir paralellik olup olmadığı sorusuna götürmüştür. Zira tevekkül bir konuda elinden geleni yaptıktan sonra sonucu Allah'a bırakmak ve sonuç istenilen şekilde olmasa da henüz bilinmeyen hayırlı bir hikmeti olduğu düşünülerek olana razı olmaktır. Bu teslimiyet inanan insanı sükûnet haline götürmektedir. Ancak kimilerince insanın pasif biçimde kaderine razı olması şeklinde de anlaşılabilmiştir.

Dinler Tarihi alanında ülkemizde Taoizm'in çok az ele alınmış olması, *wu-wei* prensibi hakkında ise doğrudan akademik bir çalışma yapılmamış olması bizi bu konuda çalışma yapmaya sevk etmiştir. Bunun yanında belirtildiği üzere İslam düşüncesindeki teslimiyet ve tevekkül anlayışı ile *wu-wei* prensibinin ne ölçüde bağdaştırılabileceği sorusu çıkış noktamız olmuştur. Buradan hareketle araştırmanın amacı, Taoizm'in *wu-wei* prensibinin fenomenolojik yöntemle incelenerek -yansımalarıyla birlikte- doğru biçimde ortaya konulması ve İslam düşüncesindeki tevekkül ve teslimiyet anlayışı ile karşılaştırılmasıdır. Çalışma Taoizm'in temel öğretilerine dair genel bilgiler içermekle birlikte *wu-wei* prensibi ve İslam düşüncesindeki tevekkül anlayışı ile sınırlandırılmıştır. Bu çerçevede hayatın birçok alanını etkilediği belirtilen *wu-wei* prensibi ile hedeflenen hakiki insan profili ile İslam düşüncesinin mütevekkil insan profili karşılaştırılmaya ve bu anlayışların insan üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Taoizm, Wu-wei, Tevekkül, Teslimiyet, Eylemsizlik.

Türk Adet ve Göreneklerinde Doğum, Doğum öncesi, Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamalar

Ayşe Rabia GÜLER / *Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

Doğum, yaşamın başlangıcı olarak kabul edildiği için gerek geçmiş kültürlerde gerekse günümüzde son derece önemli bir hadisedir. Her ne kadar olağan bir hadiseyse de tarih boyunca insanlar doğum olayına son derece ilgiyle yaklaşmışlardır. İnsanların doğum hadisesini hala merkezi bir noktada değerlendirdikleri ve sosyal statü aracı olarak her daim bu gelenekleri yenileyerek sürdürdüklerini bir vakadır. Modern öncesi toplumların daha geleneksel kodlarla yaşamlarını sürdürdüğüne dair genel kanıya rağmen doğum gelenekleri günümüz modern toplumunda da dönüşüm geçirerek varlık göstermektedir. Bütün dünyada olduğu gibi üzerinde yaşadığımız topraklarda da doğum meselesi her zaman güncelliğini korumuş, konuyla ilgili gelenekler nesilden nesile aktarıla gelmiştir.

Anadolu'da doğumun algılanış biçimi, doğuma atfedilen önem, doğumla ilintili olan halk inanışları ve uygulamaları bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu konudaki uygulamalar yöreden yöreye farklılık arz etmektedir. Anadolu kültürü bu konuda oldukça zengindir. Bu çalışmada Türk adet ve göreneklerinde doğum hadisesiyle ilgili bu kültürel malzemeler ana hatlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Konu doğum öncesi, doğum esnasındaki ve doğum sonrası gelenekler olarak üç ana başlık halinde değerlendirilmiştir. Yine doğumla dolaylı alakası olan isim koyma, lohusaya dadandığına inanılan doğaüstü varlıkların zararlarından korunmak için başvuru yöntemleri gibi bazı geleneksel uygulamalara yer verilerek bunun kökeni ve sebepleri üzerinde durulmuştur. Bu meyanda geçiş ritüellerinin etkinliğinin hayli önemli olduğuna dikkat çekilmiştir. Yaptığımız bu etiyolojik araştırmanın nihayetinde hemen her toplumda varlık gösteren geçiş ritüellerinin insanların üstlenmesi gereken yeni toplumsal rollerin benimsenmesini kolaylaştırdığını, modern insanın da bu ritüellere en az modern öncesi insan kadar ihtiyaç duyulduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk halk inançları, Doğum, Lohusa, Yenidoğan, Geçiş ritüelleri.

Talas Savaşının Türk Tarihindeki Yeri Üzerine

Muhammed Emir GÜLER / *İstanbul Üniversitesi*

Talas (Tarâz, Atlık) savaşı; 751 yılında gerçekleşen, Abbâsî ve Çin ordularının karşı karşıya geldiği ve Abbâsîlerin galibiyeti ile sonuçlanan tarihî bir olaydır. Tarih literatürü içerisinde Talas savaşı, oldukça önem arz eden bir olay olarak aksettirilmeye çalışılmıştır. Ancak, İslâm tarih yazıcılığında ilk defa kronolojik mahiyette eser veren Halîfe b. Hayyât, Türkler hakkında oldukça fazla bilgi veren Taberî, *Tarih* adlı eseri ile ünlü Ya'kubî, Arapların savaşlarını anlatan Belâzurî ve İslâm tarihinde sosyal ve siyâsî olayları aktaran Mesûdî gibi tarihçiler, gariptir ki Talas savaşı hakkında herhangi bir malumat vermemişlerdir. Bunun yanında günümüze kadar Talas savaşı için, “Türklerin İslâmiyeti kabul ettiği” veya “Türklerin İslâmiyetle tanıştığı” savaş, şeklinde yorumlar da yapılagelmiştir. Bu görüşleri savunanlar fikirlerini, Talas savaşında Türk boylarından biri olan Karlukların Abbâsîlere destek vermiş olmalarına dayandırmırlar. Fakat Karlukların Türk boylarından yalnızca biri olduğu ve Karlukların sergilemiş olduğu bir davranışın veyahut kabul ettiği bir dinin diğer Türk boylarına etkisi ve bunun da kısa sürede tesirini göstermesi gibi bir husus söz konusu olamaz. Üstelik Emevîler ile uzun süre mücadele halinde bulunan Türklerin (bilhassa Türğişler), İslâm coğrafyasında yeni kurulan bir hanedana ve onların dinlerine karşı kısa süre içerisinde ılımlı bir tutumda bulunmaları da düşünülemez. Zira değişen yalnızca hüküm süren aile olmuştur. Bundan dolayı Talas savaşı, sanılanın aksine, “Türklerin İslâmiyeti kabul ettiği” veya “Türklerin İslâmiyetle tanıştığı” bir savaş olmamıştır. Talas savaşının bize göre tek önemli yanı, Arap ve Çin ordularının gerçekleştirmiş oldukları ve karşı karşıya geldikleri ilk ve tek savaş olduğu yönünde olacaktır. Biz, bu çalışmamızda, Talas savaşını ve savaşın Türk tarihine etkisini anlatmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Talas, Türk, Abbâsî, Çin.

Yahudilikte Tanrı İnancında Monolatrik Temayül

Ömer Faruk GÜNDÜZ / *Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

Tora'daki bazı ifadelerden hareketle zaman zaman Yahudiliğin tanrı inancının yapısına dair bir tartışma yürütüldüğü bilinmektedir. Bazı araştırmacılar, kutsal metnin Patriarklar dönemine ait bölümlerindeki çeşitli ibarelerle Hz. Musa dönemiyle ilişkili kısımlarının İsrailoğulları tarihinde, monoteist bir tanrı inancından çok henoteist ya da monolatrik bir geleneğin mevcudiyetine işaret etmekte olabileceğini tartışmaktadırlar. Bu yaklaşım Yahudi geleneğinde tanrı inancı açısından monolatriden monoteizme evrilen bir sürecin yaşanmış olabileceği şeklinde bir tez içermektedir. Nitekim özellikle Çıkış 20: 2-5'te geçen ve Musa'ya verilen on emirden bir kısmını da içeren "Tanrın Yahve benim. Benden başka tanrın olmayacak." şeklindeki ifade, bu bilim adamlarınca Yahudiliğin zamanla monolatrik bir yapıdan monoteist bir yapıya büründüğüne örnek olarak sunulmuştur. Buna karşı birçok araştırmacı ise Tora'da patriarklar ve Hz. Musa dönemi İsrailoğulları tanrı düşüncesinde yüce tanrı Yahve dışında başka halkların tanrılarına ilişkin yaklaşımların, bu dönem İsrailoğulları inancındaki henoteist bir yaklaşımı değil monoteizmi ya da İsrailoğulları geleneğine has bir Monoyahvizmi yansıtmakta olduğu kanaatinde.

Yahudiliğin kutsal metninden hareketle İsrailoğulları tarihinin erken dönemlerindeki tanrı inancının yapısını ele alan bu yaklaşımlarda, kutsal metnin söz konusu bölümlerinin derlendiği dönemlerde Yahudi teolojik düşüncesinin etkileşim içinde olduğu kültür havzası da dikkate alınmakta ve tanrı inancı açısından monoteist, monolatrik ya da monoyahvist yaklaşımda bu etkileşimin önemi üzerinde de durulmaktadır. Tanrı tasavvuru konusunda yürütülen tartışmalara kutsal metindeki bu ve benzeri referanslardan başka çeşitli arkeolojik veriler de delil olarak kullanılmaktadır. Nitekim bazı araştırmacılar arkeolojik kazılarda elde edilen bazı bulguların erken dönem İsrailoğulları geleneğindeki monolatrik tanrı inancına işaret ettiği kanaatini dillendirmektedir. Özellikle Ti'anik kült merkezindeki kazılarda bulunan 4 katmanlı sütunda Aştarte, Aşera, Baal ve Yahve'nin birlikte nakşedilmiş olması, bu dönem İsrailoğulları geleneğindeki monolatrik temayüle önemli bir delil olarak gösterilmektedir. Bu çalışmada gerek Tora'daki tartışma konusu olan ifadelerden gerekse arkeolojik bulgular gibi kutsal metin dışı verilerden hareketle İsrailoğulları tarihindeki tanrı tasavvuruna dair bu iddialar ele alınacak, kutsal metnin söz konusu kısımlarının derlendiği dönemin İsrailoğulları inancında monolatriden monoteizme doğru bir süreci yansıttığı savunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Monolatri, Monoteizm, Yahve, Baal, Aştara, El.

Ahmet Midhat'ta Müslüman-Hıristiyan Tartışma Konuları: Beşâir Problemi

Büşra GÜREL GÜNENÇ / Mardin Artuklu Üniversitesi

Tanzimat sonrası misyonerlik faaliyetlerinin arttığı bir çağda yaşayan Ahmed Midhat Efendi sadece edebiyat, tarih ve coğrafya alanında değil, aynı zamanda İslam'ı “müdâfaa” için de eserler üretmiştir. Onu bu alanda yazmaya teşvik eden şey, Osmanlı'nın diğer din mensuplarına uyguladığı hoşgörü politikasının Hıristiyanlar tarafından suiistimal edildiğini düşünmesidir. Hıristiyanlık ile ilgili araştırmalara yönelen Ahmed Midhat, toplumu bilinçlendirmek için yazdığı eserlerde Hıristiyanlığın doğru bir şekilde tanınmasını arzulamıştır. Metinlerinin “taarruz” amacıyla değil, İslam aleyhindeki saldırılara karşı müdâfaa niteliğinde olduğunu özellikle belirtmiştir. Hıristiyanların İncilleri birçok dile tercüme ederek çarşıda, pazarda, vapur seferlerinde bedava dağıtmalarından ve onlara sunulan dini ve kanuni özgürlüğü suiistimal derecesine vardırımlarından rahatsızlık duymuştur. Hıristiyanların en fazla husumet beslediği dinin İslam olmasına rağmen, Müslümanlar tarafından gerekli tepkinin verilmediğini düşündüğü için “müdâfaayı” elzem görmüştür.

Midhat Efendi'nin metinlerinde yer alan Müslüman-Hıristiyan tartışma konularının oldukça geniş olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda kronolojik olarak ilk eseri olan Müdâfaa'da Hıristiyanlık tarihini ayrıntılı şekilde işleyerek Müslümanların bu konudaki bilgisizliğinden yakınmaktadır. Hıristiyanlık tarihini ele aldıktan sonra, diğer eserlerinde reddiye geleneğinde tartışılabilen konulardan “teslis, tahrif, beşâir, asli günah ve kefaret, din ve bilim ilişkisi, İslam'da dört evlilik, mezhepler, Hıristiyanlıkta papalık müessesesi” gibi problemleri incelemiş ve doğru kabul ettiği bilgileri okuyucuya sunmaya çalışmıştır. Midhat Efendi'nin Hıristiyanlığa reddiye olarak yazdığı eserler *Müdâfaa I*, *Müdâfaa'ya Mukabele Mukabeleye Müdââfaa*, *Müdâfaa III*, *İstibşar*, *Beşâir-i Sıdk-i Muhammediyye*, *Nizâ-i İlm ve Din*, *İslam ve Ulûm* (dört cilt) ve *Tarih-i Edyân* olarak sıralanabilir.

Bu çalışmada, Ahmet Midhat'ın sorunsal havuzunda yer alan ve Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu belgeleyen olayları, mucizeleri ve haberleri/müjdeleri de içeren “beşâirü'n-nübüvve” problemi ele alınacaktır. Bu problemin temel sorusu Kur'an'da bildirilen beşâretin Tevrat ve İncil'de yazılı olup olmadığı ve bunların hangi ölçüde Hz. Muhammed'in nübüvvetine karşılık geldiği meselesidir. Ahmed Midhat'ın bu konudaki görüşleri ve sunduğu deliller incelenerek müellifin zihin dünyasında bu konuyu nereye konumlandığı irdelenecektir.

Anahtar Kavramlar: Ahmet Midhat, Tebşirat, Hıristiyanlık, İslam, Tanzimat.

Ağzı Baharat Kokulu Panterden Kulağından Doğuran Gelinciğe: Bestiaryler Üzerine Bir Değerlendirme

Miray HALLAK / *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*

Ortaçağ kitapları hayvanlarla doludur. Bunun sebeplerinden birisi de Kutsal Kitap'ta hayvanlarla ilgili metinlerin bolluğudur. Ancak hiçbirinin amacı zooloji yapmak değildir. Aksine temel gaye doğaya duyulan hayranlığın veya yaratıcının mucizelerine karşı hissedilen hayretin dile getirilmesidir. Ortaçağda bu bağlamdaki en meşhur eserler *bestiary* türü altında yer almaktadır. Yazarına atıfla *Physiologus* olarak anılan Yunanca yazılmış bir hayvan kitabının yerel dillere çevrilmesi ve kopyalanıp genişlemesiyle oluşan literatürün Anglofon ve Frankofon ülkelerdeki versiyonu olan bestiaryler, davranışlarından ahlaki veya teolojik dersler çıkarmak ya da İncil metinlerini örnekleyerek perikoplarda kullanmak için bazı hayvanların özelliklerinin kullanıldığı bir derlemedir. Bu türün temel kaynaklarını Herodot ve Ctesias gibi tarihçilerin, Aristoteles ve Theophrastus gibi filozofların, Plinius, Aelian ve Solinus gibi doğa araştırmacılarının eserleri oluştururken bu türün Ezop ve Bidpai (Beydeba)'nin fabl geleneğine yakınlaştığı görülmektedir. Söz konusu literatür yalnızca yaratılışa ilgili pasajların tefsiri olan *hexaameron* edebiyatından ve ahlaki öğretiyi içermeyen hayvan ansiklopedilerinden ayrılmaktadır. *Physiologus* yirmi beş gerçek hayvan içeriyorken bestiarylerdeki hayvan sayısı giderek artmış sonunda iki yüzü aşkın yaratık içerir hale gelmiştir. Gerçek ve sıradan hayvanlar kadar yanlış gözlem sonucu olağanüstü özelliklere sahip olduğu düşünülen kunduz gibi hayvanlar veya *siren*, *griffon*, *anka kuşu*, *tek boynuzlu at* gibi tamamen hayal ürünü ya da *kentaur* gibi yarı insan yarı hayvan yaratıklardan da oluşmaktadır. Mucizeleri ve olağandışılığı simgeleyen yaratıklardan zamanla canavarlar olarak söz edilmiş ve bu tür, yaratıklar veya canavarlar kitabı olarak algılanmaya başlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı özellikle bilim tarihi araştırmacıları tarafından *zoografi* veya *paradoksografi* türüne ait olarak değerlendirip dışlanan bu eserlerin yeniden zoolojik ve teolojik bağlamda ele alınmasıdır. Bu amaç doğrultusunda Thomas de Cantimpré, Albertus Magnus, Sevilleli İsidor gibi kilise babalarının ürettiği literatürden seçilen gerçek hayvanlar *kunduz*, *panter*, *gelincik* ve *pelikan* üzerine bir inceleme yapılacaktır.

Anahtar Kavramlar: Hıristiyanlık, *Physiologus*, *Bestiary*, Hayvan, Canavar.

Ankara’da Yaşayan Yabancı Uyruklu Hıristiyanların Adaptasyon Süreci: Protestan Kilisesi Örneği

Khayyam HASANOV / *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*

Türkiye’deki Kiliseler’de görevli olan din adamları üzerine ulusal ölçekte yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bilhassa yabancı uyruklu Hıristiyan din adamlarının Türkiye’deki sosyal ortama ve kültüre alışma süreçleri neredeyse hiç ele alınmamıştır. Bu din adamlarının yanlarında getirdiği ailelerinin, çocuklarının adaptasyonu da bir o kadar önemli bir meseledir. Öte yandan Türk ve Yabancı uyruklu din adamları arasındaki uyumsuzluk problemleri de Kiliseleri hayli uğraştıran sorunlar arasındadır. Yaptığımız literatür taramasında Türkiye’de Kiliseler üzerine yapılan çalışmaların daha çok tarihsel ve misyolojik bağlamları dikkate aldığı, ancak Kiliselerin iç meselelerine yönelik incelemelerin ihmal edildiği görülmüştür. Metodolojik açıdan ise daha çok dokümantasyon değerlendirmesinin kullanıldığı, mülakat ve gözlem metodunun yeterince kullanılmadığı fark edilmiştir.

Çalışmamız yukarıda zikredilen konu ve metot eksikliğini dikkate alarak, gözlem ve yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla Ankara’da Protestan bir Kilise’deki Hıristiyan din görevlilerinin yaşadığı sıkıntıları ve Kilise’nin iç meselelerine yoğunlaşmıştır. Kimlik problemi, adaptasyon sürecinin zorluğu, ailevi meseleler gibi sorunlar özelinde yaptığımız görüşmelerde en çok Türk ve Yabancı Hıristiyanlar arasındaki kültür farklılığından ötürü çıkan uyumsuzluğun Kilise’yi dağılma sürecine soktuğu gözlemlenmiştir. Yaklaşık 4 ay süren gözlem ve görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular ışığında analizler yapılmış, gerekli sonuç ve öneriler çalışmanın son bölümünde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hıristiyanlık, Misyonerlik, Türkiye, Yabancı misyonerler, Yabancı-Türk Hıristiyan Çatışması.

Sinemada Animizm ve Mitolojik Unsurlar: Avatar (2009) ve Avatar 2: Suyun Yolu (2022) Filmleri

Betül KALENDER / Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Eski çağlardan itibaren insanlığın masalları, halk inanışları ve olağanüstü hikâyelerinin anlatıldığı ve kutsal öğeler olarak nitelenen mitolojiler, klasik anlatı biçiminin temeli olan sözlü ve yazılı geleneğin içerisinde var olmuşlardır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte gündelik yaşamda yer alan bu sembol ve mitler daha renkli bir ifade biçimi olarak sinemayı kullanmışlardır. İnsanlığın dil ve düşünce birikimi olan mitolojiler artık yönetmen ve sanatçıların yorumuyla beyaz perdeye aktarılmış, izlenmesiyle de seyredenlerin zihinlerinde yeni bir anlayış olarak kendini güncellemiştir.

Bu mitolojik anlatıların beyaz perdeye aktarılan bir örneği de James Cameron'un yönettiği *Avatar (2009)* filmidir. Güçlü görsel efektler ve dönemin teknolojisinin en ileri uygulamalarını kullanan bu filmde, modern insan ile başka bir gezegene ait daha ilkel bir tür olan *Na'vi* ırkının karşılaşması anlatılmaktadır. Doğadaki her canlının kendine ait bir ruhu olduğuna inanan bu ilkel toplumun tasvirlerinde *Mana* inancının ve *Animizmin* yoğun yansımaları olduğu görülmektedir. Doğayla iç içe olmanın ötesinde onun bir parçası olarak yaşayan *Na'vi* ırkı bütün ruhların ve gezegendeki canlılığı sağlayan bütün ağaçların köklerinin birleştiği "ruhlar ağacını" kutsal kabul etmektedirler. Filmin kahramanı beyaz adam Jake'de *Na'vi* ırkının bir parçası olmadan önce bu kutsal ağaçla temas kurmuştur. Benzer şekilde serinin ikinci filmi olan *Avatar: Suyun Yolu (2022)*'nda da deniz altında benzer bir ruhlar ağacı tasviri görülmektedir. Her iki filmin akışında *Na'vi* ırkının ritüel ve uygulamalarında ilkel insanlara dair çeşitli mitolojik unsurlar ve olayların izleri yoğun şekilde görülmektedir.

Bu çalışmada beyaz perdeye yansıyan animizm ve mitolojik unsurlar bahsi geçen filmlerin örnekliliğinde dinler tarihi açısından fenomenoloji ve karşılaştırma yöntemleri kullanılarak incelenecektir. Böylelikle filmlere yerleştirilen mitolojik unsurlar üzerinden aktarılmaya çalışılan ideoloji ve kültür emperyalizminin fark edilmesi ve bunlardan sıyrılması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte 21. yüzyılın salt akli öncüleyen ve mitolojik inançlardan uzaklaşan modern insanlığına ürün olarak sunulan sinemanın bir pazarlama aracı olarak neden mitolojiyi kullandığı hususu da irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Mitoloji, Animizm, Mana, Avatar.

Japonya'da Sistemli Bir 'Din' Anlayışının Şekillenmesinde Çin'in Etkisi

Kübranur KARABÖCEK / *Amasya Üniversitesi*

Japonya'nın coğrafi konumu gereği dünya ülkeleriyle karayolu bağlantısının olmaması, bu ülkenin gelişmek ve çağın koşullarına ayak uydurabilmek adına kendisine en yakın konumda bulunan Çin'den kaçınılmaz olarak etkilenmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu etkilenme hiç şüphesiz dini alanda da gerçekleşmiş ve günümüzde Japon topraklarına ait olan Şintoizm'in sistemli bir dini yapı olarak gelişmesinde etkili olmanın yanı sıra bu bölgeye Ruizm, Daoizm ve Kore üzerinden dolaylı olarak Budizm gibi inançların ulaşmasına ve çeşitlenmesine neden olmuştur. Japonya tarihsel süreçleri içerisinde kabaca MS 3. yüzyılın sonu / 4. yüzyılın başı ile MS 7. yüzyıl arasına tarihlendirilen Yamato Dönemi, Çin üzerinden bir medeniyet inşasında dönüm noktası addedebileceğimiz bir tarihtir. Dönemler arası çeşitli inanç farklılıkları görülse de, Yamato Dönemi'nin sonlarına kadar doğa merkezli kutsal anlayışı, dini anlamda önem atfedilen kişilerin tümülselere çeşitli eşyalarla ve simgelerle birlikte gömüldüğü anlayışıyla animistik unsurlara sahip nispeten sistemli olmayan bir inanç şeklinin sürdürüldüğü söylenebilirken; bu durumun Yamato Dönemi'nin sonlarında başlayıp ilerleyen dönemlerde etkisini arttırarak devam eden Çin menşeli inanç sistemleriyle bir takım değişimlere uğradığını ve sistemleştiğini söyleyebiliriz. Şintoizm'in hiç kuşkusuz Ruizm'den etkilendiğini, onun ahlaki ilkeleriyle birleşerek bir inanç sisteminin gerektirdiği ibadet mekânı, temizlik ritüelleri vb. bazı şekilsel unsurları inşa ettiği görülmektedir. MS 6. yüzyılda Budizm'in bölgeye ulaşmasıyla birlikte ibadet mekanına, belirli ibadetlere ve ibadet objelerine sahip, cenaze ritüellerinin uygulandığı, belirli bir kutsal literatüre sahip kendi içerisinde sistemli bir dini inanç örneği görülmüş ve Budizm, Şintoizm'in yanında alternatif bir inanç olarak varlığını sürdürmüştür. Japonya'da dinin kurumsallaşmasında Çin'in etkisi, bu coğrafyada 'din' anlayışının Çin örneğinde ve Çin idealiyle oluştuğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Şintoizm'in bu iki inanç sistemiyle birlikte var olabilmesine karşın özellikle modernite öncesi Japon tarihinde Ruizm ve Budizm'in siyasi anlamda güç dengesini değiştiren unsurlar olarak görülmeleri ve zaman zaman birinin diğerine üstün gelmesi, Şintoizm'in kurumsal bir din olarak görülmesinden ziyade bir yaşam biçimi olduğu görüşünü destekler niteliktedir. Bu çalışmayla amaçlanan, 'Japonya'da Din' dediğimizde neden Çin'in akla gelmesi gerektiği düşüncesine dair bir bakış sunmak olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Japonya, Çin, Şintoizm, Budizm, Ruizm.

**Dinler Tarihi Yazarlığı'nda Tevhidden Şirkin Muhtelif Formlarına Geçişin
Sistemantik ve Tarihi Cihetten Rekonstrüksiyonu:
Cicero'nun 'Tanrılarının Doğası' Örneği**

Abdurrahim KARABULUT / İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Tevhid düşüncesinden şirkin muhtelif formlarına geçiş aşaması, kronolojik olarak dinler tarihinin serüveni içerisinde karşımıza çıkarken aynı zamanda da bir mesele olarak çeşitli metinler içerisinde tartışılmıştır. İnceleyecek olduğum Marcus Tullius Cicero'nun *Tanrılarının Doğası* (*de Natura Deorum*) adlı eserinin özellikle ikinci kitabı bu tedrici aşamaların görüldüğü güzel bir örnektir. Rekonstrüksiyona tabi tutulacak bu bölüm, diyalog ve tartışma zeminli sunulan eser içerisinde Quintus Lucilius Balbus'un söz aldığı ve onun tanrılar hakkındaki önceki söylenenlere verilen cevapları ve yine kendi düşünce sisteminin referansı olan Stoacıların tanrı hakkındaki görüşlerini içerir. Tanrılar hakkında ulaştığı kanaatleri dört farklı zeminde tartışarak onlarla ilintili belirsizlikleri adeta bir akaid kitabı formunda gidermeye çalışır. O, ilk olarak tanrının varlığını kanıtlar, daha sonra tanrının doğası hakkındaki sorgulamalardan yola çıkarak biraz ironik ve eleştirel bir dille düşüncelerini açıklar, ardından dünyanın tanrısal öngörüyle nasıl yönetildiğini ve bu yönetimin insanlar nezdinde algılanışını bir tanrı-âlem irtibatıyla ortaya koyar. Son tahlilde ise, elde ettiği tanrıların, dünya işlerine müdahalesini çeşitli bağlamlarda hem apolojetik hem de teolojik olarak, gerek doğadan gerekse tarihten aldığı örneklerle ifade eder. Bu işlem sırasında ilk başta tevhid esaslı bir tanrı tasavvuruyla yola çıkar ve bunu temellendirir. Ancak ilerleyen aşamalarda Balbus, hatalı akıl yürütmesinin sonucu olarak tevhidden uzaklaşmaya başlar ve şirkin muhtelif formlarına yönelir. Netice olarak ortaya çıkan manzara ise tevhidden çok uzak bir tanrı/lar öğretisi olmuştur. Ancak bu, Balbus'u hiç rahatsız etmez. Tam aksine her bir tanrı, adeta onun sisteminin destekçisi olarak yeniden var olmuştur. Bu tebliğ ise söz konusu metinde yer alan Balbus'un sözlerinin belirli noktalarından yola çıkılarak, özelde bu sürecin tevhidden şirke nasıl evirildiğinin şemasını belirginleştirmeye, genelde ise dinler tarihi yazarlığı veya okumaları sırasında tevhid-şirk diyalektiği çerçevesinde yeni bir yaklaşımı ortaya koymaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Cicero, Tanrılarının Doğası, Tevhid, Şirk.

Siyonist Öğretide Vaat Edilmiş Topraklar

Semiha KARAHAN / *İstanbul Üniversitesi*

Modern Yahudi ulusal hareketi şeklinde açıklanan Siyonizm, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde “Siyonizmin Öncüleri” olarak adlandırılan şahsiyetlerle hikâyesi başlayan, 1890’da Kudüs’e atıfta bulunarak ismi konulmuş ve 1897’de kurumsallaşan bir ideolojidir. İdeolojinin felsefesi, Doğu Avrupa’da anti-Semitizme maruz kalan ve Avrupa’nın batısındaki özgürleşmiş ve milliyetçilik, soybilim ve ulus anlayışı etkisindeki Yahudiler tarafından senkretik bir yapıda kurgulanmıştır. Bu kurgunun senkretik olmasının nedeni, Siyonistlerin siyasi ve seküler argümanlarla bunlarla tam bir zıtlık halinde olan “vaat edilmiş topraklar, seçilmişlik ve Mesih inancı” gibi Yahudiliğin pür dini doktrinlerini harmanlamasıdır. Buna koşut olarak Siyonizmi teopolitik bir ideoloji olarak tanımlamak mümkündür. Bu teopolitik ideoloji XIX. yüzyılda Yahudilerin kurtuluşu, yeni bir Yahudi kimliği oluşturma ve bağımsız bir Yahudi devleti kurma amacıyla yola çıkmıştır. Devlet kurmak için toprak arayışındaki Siyonistler, birçok alternatif arasında Filistin üzerinde hemfikir olmuşlardır. Bu fikir birliği doğrultusunda inançlı olsun veya olmasın hemen tüm Siyonistler, Yahudi dininin temel doktrinlerinden biri olan Eretz İsrail, bir başka ifadeyle vaat edilmiş topraklar doktrinine sınıksız tutunmuş ve Filistin’in Yahudi ırkına Tanrı tarafından sonsuza kadar verilmiş olduğunu iddia etmiştir. Bu kararın alınmasında dönemin siyasi koşulları önemli bir etkidir ancak Filistin’de karar kılınmasında vaat edilmiş topraklar inancı da itici bir güçtür. Siyonistler, Tanah’taki Filistin merkezli İbrani tarihini, Yahudi teolojisinde vaat edilmiş topraklara dair tüm dini hususları ve Yahudi halkının bu bağlamdaki dini duygularını ön plana çıkararak eylem ve söylemlerini bu minval üzere şekillendirmişlerdir. Filistin’in boş ve halksız bir toprak olduğu propagandasını yapan toprak ve ulus eksenli bir ideoloji olan Siyonizm, vaat edilmiş topraklarda kendisine hareket sahası açabilmiş, mevcut siyasi konjonktürü kendi lehine çevirebilmiş ve 1948’de Filistin’de İsrail Devletini kurmayı başarmıştır. Siyonistlerin bu başarısında Tevrat’a biçtikleri merkezi rolün etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

Anahtar kelimeler: Siyonizm, Vaat edilmiş topraklar, Tevrat, Yahudi, İsrail.

Animelerde 25. Kare: Şintoizm Misyonerliği

Sümeyye KASAP / *Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

Japon milli dini olan Şintoizm, aynı zamanda Japon kültürünün de temellerini oluşturmaktadır. Aile ve doğaya saygı, insanlar arası ilişkiler kısaca hayatın tüm alanlarında yapılan, sergilenen davranışlar temelinde Şintoizm'in izlerini taşımaktadır. Örnek olarak yemeğe başlarken söylenen “itadakimasu” sözü, o yemek için kurban edilen canlılardan özür dileme ve yemeğin sofraya gelene kadar geçirdiği süre içinde emeği geçenlere teşekkür etme anlamı taşımaktadır; bu da Şintoizm geleneğinde bulunan doğaya ve tüm canlılara saygı duyulması inancının bir yansımasıdır.

Animeler de Japon kültüründen doğan ve dünyaya yayılan bir sanat dalıdır. Anime sanatçıları, çok zengin bir içeriğe sahip olan Şintoizm'i, eserlerinde kullanarak hem kendi kültürlerini yaşatmayı hem de bazı toplum ve doğa sorunlarını ele almayı amaçlamaktadırlar.

Anime yapımlarında ele alınan çevre kirliliği gibi sorunlar tüm dünyanın ortak problemidir. Bunların yanında kami inancı, torii kapıları ve shimenawa gibi Şinto geleneğinin bariz parçaları olan gösterimler sayesinde kültürel bir aktarım da sağlanmaktadır. Türüne bağlı olarak filmlerde veya dizilerde gösterimi artan ve azalan bu gibi Şinto gösterimleri, izleyicide bir merak duygusu uyandırmaktadır. Bir sahne içinde kenarda gösterilen kırmızı bir torii kapısı veya evlerde bir köşede bulunan kamidanalar ufak fakat oldukça ilgi çekici yapılardır. Anime yapımlarının Şintoizm'i bu derece içinde eritmesi milli bir özellik gösteren dinin, küresel alanda tanınmasını sağlamaktadır.

Küresel bir köy haline gelen dünyada sinema tüm dünyaya ulaşan bir araç olarak görülebilir. 2003 yılında Hayao Miyazaki'nin “Spirited Away” filmi ile Oscar ödülü alması ile birlikte Japon anime kültürü tüm dünyada daha fazla ses getirmeye başlamıştır. Bu sayede bilerek veya bilmeyerek, animelerde gösterilen Şinto öğeleri bir nevi misyonerlik görevi görmektedir. Özellikle son yıllarda popülaritesi ülkemizde de artış gösteren anime ve manga sektörü ile birlikte bu gerçek daha iyi gözlenmektedir.

Konunun amacı Animelerde Şinto geleneğine verilen yere dikkat çekmektir. Konu bağlamında tek bir anime filmi incelenmeyecek olup genel olarak tüm anime kültüründe ağırlıklı olarak yer verilen bazı konular ve öğeler ele alınacaktır. Anime filmlerinde ve dizilerinde kullanılan Şinto öğeleri incelenerek, aralarında en çok dikkat çeken gösterimler açıklanmaya çalışılacaktır. Bu amaçla en sık kullanılan Şintoizm temelli davranışların ve Şinto yapılarının neler olduğuna kısaca değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Şintoizm, Anime, Kami inancı, Torii kapısı, Shimenawa.

Özbek Türklerinde Umay Ana Kültü ve Onunla İlgili İnanışlar

Rahime KAVAKLI / *Ordu Üniversitesi*

Ortak bir din, dil ve kültüre sahip olduğumuz Orta Asya'daki Türklerle Sovyet Döneminde kesintiye uğrayan ilişkilerimiz/bağlantılarımız Türk Devletlerinin tek tek bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte yavaş yavaş yeniden canlanma sürecine girmiş, günümüzde önemli bir mesafe kat etmiştir. Hatta Türk Devletler Teşkilatı'nın kurulmasıyla büyük ve kuvvetli bağlantıların kurulmasına zemin hazırlanmıştır. Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin daha da artması ve sağlıklı bir zeminde yürümesinin, Türk halklarının birbirlerini iyi tanınması, ortak kültürel unsurların tespit edilmesiyle doğru orantılı olduğu kanaatindeyiz. Türkiye, Türk Cumhuriyetleri ve diğer Türk halkları arasında ortak unsurlardan biri de Umay ana ve onunla ilgili inanışlardır.

Geçmişten günümüze Türklerde var olan Umay Ana; hamile kadınları ve çocukları koruduğuna inanılan koruyucu bir melek ya da ruh olarak kabul edilen mitolojik bir unsurdur. Tarihte çocuğu olmayan kadınların umudu olmasının yanı sıra yeni doğan bebekleri ve lohusa kadınları da koruduğuna inanılır. Çeşitli şekillerde tasvir edilen Umay Ana ile ilişkilendirilen Hüma ya da Humay kuşunun da birçok tasviri mevcuttur. Hüma kuşu; İslam öncesi ve İslam sonrası dönemlerde Türk boyları tarafından iyiliğin, dostluğun, barışın, huzur ve mutluluğun, bereketin, gücün, kudretin vb. kaynağı olduğuna inanılmıştır. Hüma kuşunun aynı zamanda Özbekistan Cumhuriyeti'nin devlet armasında da yer alması oldukça anlamlı ve ilgi çekicidir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Özbekistan, Umay Ana, Hüma kuşu, Mitoloji, Halk inanışları.

Star Wars Örneğinde Sinema – Din İlişkisi ve Jediizm

Kübra KELEŞ / *Bartın Üniversitesi*

Sinema başlangıcından itibaren topluma ayna tutarak, insanı ilgilendiren her husus gibi dini de doğrudan veya dolaylı olarak konu edinen bir sanat dalıdır. Bu ele alış kimi zaman bir dinin tebliğini veya savunusunu yapma şeklinde olabildiği gibi kimi zaman eleştiri, reddetme veya görmezden gelerek yok sayma biçiminde de olabilmektedir. Hatta sinema aracılığıyla yeni anlayışlar, hareketler ortaya çıkabilmektedir. Kült filmlerden biri olan Star Wars (Yıldız Savaşları) film serisi aracılığıyla ortaya çıkan Jediizm (Cedayizm) hareketi, sinema ve din arasındaki ilişkinin boyutunu gösterebilme açısından önemli bir örneklik teşkil etmektedir. Günümüzde ilave dizi, kitap ve dijital oyunlarıyla “Star Wars Evreni” haline gelen Star Wars film serisinin senaristi, yapımcısı ve bazılarının yönetmeni olan George Lucas, senaryoyu yazarken mitleri canlandırmayı ve geleneksel dinlerde var olan şeyleri farklı bir şekilde ifade ederek herkesin kendinden bir şeyler bulacağı bir mit oluşturmayı hedeflediğini söylemiştir. Lucas’ın, kurguladığı bu mitolojik unsurlu evren, Jediizm diye anılan bir yeni dini hareketin ortaya çıkmasına temel olmuştur. Filmin kurgusunda başat bir yer tutan “Jedi Düzeni” ve Jedi’ların kullandığı “Force (Güç)” öğretisi, günümüzde dünyanın farklı yerlerinde mensupları olan ve “dijital din” veya “sanal din” olarak dijital ortamda faaliyet gösteren Jedi topluluklarının felsefesini oluşturmuştur.

Sinema ve din ilişkisinin Türkiye’de Dinler Tarihi alanında çok az ele alınan bir konu olması bizi bu konuya yönlendirmiştir. Bu çalışmada Jediizm örneğinden hareketle sinema ve din ilişkisi incelenmiş, Jediizm’in senkretik yapısının arka planında yer alan dini ve mitolojik unsurlar, Star Wars serisinin ana üçlemeleri olan dokuz film ekseninde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Din, Jediizm, Star Wars, Mitoloji.

George Orwell'in Papazın Kızı Romanındaki Anglikan Kilisesi Merkezli 19. Yüzyıl İngiliz Hıristiyanlığının Kodları

Yasemin KINAY / Marmara Üniversitesi

George Orwell'in *Papazın Kızı* romanı, küçük bir kasabada görevli, gelenekçi bir papazın kızı olan Dorothy Hare'nin, toplum tarafından gayri ahlaki olarak nitelenecek bir ziyaretinin ardından, başına gelen bilinç kaybını ve sonrasında, kendini Sanayi Devrimi'nin tüm yıkıcılığının yaşandığı Londra kırsallarında ve banliyölerinde hayatta kalma savaşı içinde bulunduğu kayıp bir yıllık hayatıyla birlikte, içine çekildiği din eksenli varoluşsal sorgulamayı anlatmaktadır. Bu tebliğde, *Papazın Kızı* romanıyla yazarın 19. yüzyıl İngilteresi'nde, İngiliz Anglikanizmi çerçevesinde yapmış olduğu Hıristiyanlık eleştirisi temel alınarak, dönemin İngiliz toplumundaki dinsel kodlar ortaya konulacaktır. İnancın, sosyoekonomik şartlardan bağımsız bir şekilde var olamayacağını gözler önüne seren kitaptan hareketle çalışmada, Protestanlık ile Roma Katolik Kilisesi arasında, arafta kalmış ulusal bir kilise hüviyetindeki Anglikanizm anlayışının topluma yansımaları ele alınmaktadır. Burada romanda bahsi geçen Anglikan Kilisesi'nin ve daha genel anlamda 19. yüzyıl Hıristiyanlığı içinde oluşan açmazların neden olduğu kırılmaların beraberinde getirdiği farklı dini yorumların, toplumsal anlayış, yaşayış ve dini pratiklere etkisi, dinler tarihi paradigmasından gözler önüne serilecek, beraberinde İngiliz milli mezhebi olan Anglikanizm'in içinde ortaya çıkan bazı fraksiyonların, toplumsal düzlemdeki karşılığı okuyucuya sunulmaya çalışılacaktır. Tebliğin bütününde, 19. yüzyıl İngiliz Anglikanizmi'nin yönlendirdiği toplumsal hayatın dini kodları çözümlenmeye çalışılacak ve romanda da vurgulandığı üzere önyargıyla beslenen taassubun, aslında Hıristiyan dini söylemiyle kurduğu etkileşim tespit edilerek, okuyucuya sunulacaktır. Makalenin sonuç bölümünde ise, insan zihninin dönemin cenderesinden sıyrılıp sıyrıl(a)mama kararını alışı ve kendi dinamiği içinde yaşadığı dönüşüm, yine inanç perspektifinden varoluşsal bir irdelemeyle ortaya konacaktır. Hıristiyanlığın tüm pratiklerine tam bir sadakatle bağlı kalıp, kendi asli hakikatinden Tanrı ve ahirete imanı tahliye eden ve İngiliz Kilisesi'nin kalıntıları arasında doğan yeni bir *mezhebin -Anglikan Ateizminin-* terminolojisi kavramsallaştırılarak, okuyucuya yapısal olarak sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anglikan Kilisesi, Kitab-ı Mukaddes, Anglikatolikler, Anglikan Ateizmi, Sakramentler, 19. yüzyıl İngilteresi.

Aydınlanma Döneminde Deizm Kavramına Genel Bir Bakış

Ümmü Gülsüm KİRENCİ / *Hitit Üniversitesi*

İnsanlık tarihi kadar eski olan din ve inanışların varlığı her dönemde farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Dünya'nın çeşitli coğrafyalarında toplumu oluşturan kesimlerin dine ve ilahi bir varlığa inanma ihtiyacı bu inanışların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Kimi dönemlerde sorgulanamaz bir biçimde dine bağlılık söz konusu iken kimi dönemlerde de bazı gelişmelerin neticesinde tartışılabilir ve hatta reddedilebilir konuma geldiği görülmüştür. Genel anlamda bu gelişmeler Aydınlanma Dönemi olarak bilinen aklın, bilimin ve rasyonel buluşların ses getirdiği dönem olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Avrupa'da başlayan bu süreç dönemin Hıristiyanlık anlayışına ve kilise monarşisine karşı bir eleştiri süreci olarak nitelendirilir. Ele alınan bu çalışmada öncelikle Aydınlanma Dönemi'ni ve bu dönemde Hıristiyanlık bağlamında dinlerin bilimsel gelişmelerden nasıl etkilendiği ortaya konulmaktadır. Hıristiyanlık ilk olarak akıl ve bilim ile bağdaştırılmaya çalışılmıştır. Deizm düşüncesi de bu amaca yönelik ortaya çıkmış ve Hıristiyan deistler olarak adlandırılan kimi düşünürlerce de savunulmuştur. Çalışmamızda, deizmin dini reddetmek anlamına gelmediğini savunan bazı önemli deist düşünür ve filozoflara ve onların Hıristiyanlık hakkındaki düşüncelerine de yer verilmiştir. Böylelikle Aydınlanma Dönemi'nde de deizmin nasıl ele alındığına dair bazı süreçler çalışmamızda yer almaktadır. Ancak sonrasında Aydınlanma Dönemi'ndeki deizm ile modern dönem deizmi arasında keskin farklılıkların da olduğu görülmektedir. Nitekim yaşadığımız yüzyıl içerisinde doğal din olarak adlandırılan deizm felsefesi, mutlak bir yaratıcıya inanmakla birlikte dünya üzerindeki dinleri reddetmek şeklinde bir tasavvura sahiptir. Burada Aydınlanma ile kendisinden söz ettiren, modern çağda hala etkisini sürdüren bir deizm hareketinin nasıl ortaya çıktığı ile ilgili tespitler yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Hıristiyanlık, Aydınlanma Dönemi, Reform, Deizm.

Pazar Gününün Kökeninin Hıristiyanlığa Teolojik Aidiyeti Hakkındaki Görüşler ve Bu Görüşlerin Değerlendirilmesi

Vildan KOCA / *Akdeniz Üniversitesi*

Hıristiyanlıkta Pazar, haftalık kutsal ibadet günü olarak kabul edilmektedir. Hıristiyanlar, Pazar günü bir araya gelerek dinlerince çerçevesi ve içeriği belirlenmiş ritüeller gerçekleştirmektedir. Söz konusu dinin mensupları tarafından kutsal kabul edilen metinlerde, her ne kadar Pazar gününün ve bu günde gerçekleştirilen ritüellerin kutsallığına dair veriler yer alsada haftalık kutsal gün olarak neden Pazar gününün seçildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Çalışmanın ana konusu, neden Pazar gününün seçildiği sorusu üzerinden Pazar gününün kökeninin Hıristiyanlığa teolojik açıdan aidiyetine dair ileri sürülen görüşleri ve bu görüşlerin dayanaklarını ortaya koyarak bir değerlendirmede bulunmaktadır.

Bu bağlamda çalışmada öncelikle Hıristiyanlığın, içerisinde doğduğu bir din olması hasebiyle Yahudilik ile ilişkisine, ardından Yahudilikten koparak sistemleşme sürecine değinilmektedir. Bahsi geçen süreçte Hıristiyanlığın etkileşimde bulunduğu pagan inanç ve kültürler ve onun bu kültürlerle teolojik açıdan taşıdığı benzerlikler ve farklılıklar ele alınmaktadır. Bu aşamada, Hıristiyan tarihinde en eski kutsal günler olarak bilinen Paskalya ve Noel dikkatleri çekmektedir. Ancak Paskalyadan ziyade Noel'in kökeni bizlere Pazar gününün kökenine dair önemli ipuçları vermektedir. Noel'in kökeniyle ilgili bir araştırmada "pagan kültürü", "Mitraizm", "Mitra", "Sol İnvictus" ve "Güneş kültü" gibi kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Pagan mitolojisinde yer alan Güneş kültünden hareket edildiğinde Mitra ve Sol İnvictus'un, Hıristiyanlıkta Tanrı Oğlu olarak kabul edilen İsa ile benzerlikleri ve Güneş Tanrı adına yapılan ritüellerin hem biçimsel hem de zamansal açıdan kesiştikleri noktalar, diğer dikkat çekici unsurlar arasında sayılmaktadır. Bu çalışmada son olarak söz konusu veriler ışığında araştırmacıların Pazar gününün teolojik aidiyetine dair görüşleri, görüşlerini dayandırdıkları argümanlar ve bu görüşlere dair değerlendirilmeler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hıristiyanlık, Pazar, Paganizm, Ritüel, Mitraizm.

Budizm’de Son ile Sonsuzluk Arasında Zaman: “Nirvana” ve “Sunyata” Kavramları Üzerine Bir Analiz

Mevlûde KÖROĞLU / *Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

Hint geleneğinde zaman; varlığını yaratılış, yok oluş ve yeniden yaratılış döngüsü içinde sürekli olarak devam ettiren, kâinatın sonsuzluğunda akıp giden bir olgudur. Başka bir ifadeyle zaman ezeli ve ebedî olan dünya hayatı içinde daimî bir akış halidir. Aynı zamanda zamanın farklı uzunluklarda dönemlere/kalpalara ayrıldığı ve her dönemin bir sonu olduğu anlayışı hâkimdir. Hint Yarımadası’nda ortaya çıkan Budizm’de ise zaman, hakkında konuşulması oldukça zor bir konudur. Gautama Buddha’nın dünyanın sonsuzluğu ve sınırsızlığı ile ilgili kendisine sorulan sorulara cevap vermediği, zaman hakkında konuşmadığı Budist kutsal metinlerinde anlatılmaktadır. Fakat samsara inancının varlığı, Budizm’de döngüsel zaman anlayışının kabul edildiğini göstermektedir. Sonsuz dünya hayatı içinde zamanın dışına çıkmanın tek yolu ise nirvanaya erişmektir. Bu noktadan hareketle öncelikle nirvananın ne olduğu Budist kutsal metinlerinden yola çıkarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise özellikle Mahayana mezhebiyle önem kazanan ve kısmen nirvananın yerini alan sunyata kavramı ele alınmış ve Budizm’de zaman ile sonsuzluk veya zaman ile son arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı nirvana ve sunyata kavramlarından hareketle Budizm’de zamanın anlamını ve zamanın dışına çıkmanın imkânını ortaya koymaktır. Bu bağlamda nirvana ve sunyata kavramlarının Budist kutsal metinlerinde hangi anlamlarda kullanıldığı ve insan tecrübesinin hangi boyutlarına temas ettikleri sorularına cevap aranmıştır. Nirvana ve sunyata kavramlarının kurtuluşun kelimelere dökülemez doğasına insanı yaklaştırmaya çalıştığı ve temelde aynı şeyi farklı kavramlarla anlattığı görülmüştür. Fakat sonsuz dünya hayatı içinde zamanın dışına çıkmanın bir yolu olan nirvana, sunyata kavramının önem kazanmasıyla birlikte samsara ile aynı düzlemde anlaşılmaya başlanmıştır. Bu durumda nirvananın, özellikle Mahayana mezhebinde, ifade ettiği anlamın zamansal açıdan değişime uğradığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kalpa, Son, Sonsuzluk, Samsara, Boşluk.

Kur'ân-ı Kerîm ve Kutsal Kitap Anlatıları Bağlamında Âdem'in İsimleri Bilmesi Meselesi

Hasan KURU / *Trakya Üniversitesi*

Hız. Âdem'e bütün isimlerin öğretilmesi, yani dil yeteneğinin bahşedilmesi insanlık için en büyük lütuflardan biri olmuştur. İnsanlar konuşarak iletişim kurabilmiş, bu sayede birbirleriyle yakınlaşmış, sanat, şiir, felsefe ve nice değerler üretebilmişlerdir. Önce küçük topluluklar, kasabalar, sonra şehirler ve ardından medeniyetler kurabilmiş, kültür, bilim ve teknoloji üretebilecek seviyeye ulaşabilmişlerdir. Yine dil yüzündendir ki insanlar hayatlarından olmuş veya dil sayesinde hayatlarını kurtarabilmişlerdir. Sanatçılar, düşünürler, yöneticiler dil becerisi, konuşma yeteneği ve hitabeti sayesinde toplumları yönlendirebilmiş, yönetebilmişlerdir. İsmi veren egemendir; dil egemenliğin temeli, kelime ve kavramlar egemenliğin araçları, bunlardan oluşan metin ise egemenliğin ta kendisidir.

İnsan olmanın en önemli ve değerli özelliklerinden biri olan dil yeteneğini, Kitab-ı Mukaddes'in Eski Ahit kısmında isim verme hadisesinin faili olarak hem Tanrı hem de Hz. Âdem üzerinde görüyoruz. Bunun yanında konumuzla dolaylı olarak bağlantılı olan Âdemoğullarından da isim verenlerin zikredildiği görülmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Âdem'e öğretilen isimler çerçevesinde değerlendirilen dil meselesi ve bu isimlerin ne kadar ehemmiyetli olduğunu meleklerin Hz. Âdem'e secde etmeleriyle anlıyoruz. Meleklerin secdesini hak etmiş "ta'limü'l-esmâ" hususu ortaya konulduğunda konunun ehemmiyeti daha iyi anlaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kutsal Kitap, Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Âdem, İlk insan, Ta'limü'l-esmâ.

SSCB sonrası Kırgızistan’da Yürütülen Misyonerlik Faaliyetleri

Nurgazy KYRGZBAEV / *Necmettin Erbakan Üniversitesi*

Orta Asya ülkelerinde son zamanlarda misyonerlik faaliyetlerin çoğaldığı görülmektedir. Onun içinden Kırgızistan’da dini özgürlük açısından merkez hale gelmiş durumdadır. Sovyetler Birliği’nin yıkılması ile birlikte Kırgızistan’da devlet din ilişkileri siyaset gündemine gelmiştir. 16 Aralık 1991’de Kırgızistan Yüksek Konseyi “Vicdan Özgürlüğü ve Dini Kuruluşlar Hakkında” kanunu ortaya konulmuştur. Yasa ile din ve vicdan özgürlüğü konusunda bir takım özgürlükler sağlanmıştır. Böylece devletin din ve inançlar söz konusu olduğunda, vatandaşlarının inançlarını serbestçe açıklamak inananların dinlerin gereklerini ve ibadet eylemlerini hiçbir engelleme olmaksızın gerçekleştirme hakkını güvenceye alınmıştır. Bu kanun doğrultusunda dini kuruluşların faaliyetleri ile ilgili hukuki ilişkiler düzenlenerek vatandaşların dini inanç ve tutumları ne olursa olsun hak ve çıkarlarının korunmasını sağlayıp kanunlar önünde eşitlik hakkı tanınmıştır. Bu çerçevede devletin dini komisyonu kurularak dini kuruluşları kontrol etme hakkına sahip olmuştur. Ülkeye giren dini gruplardan 200 taraftarın imzası istenerek kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Bu kolaylığı fırsat bilen misyonerler söz konusu ülkeye akın etmişlerdi. Bunların çoğunluğu Protestan ağırlıklı Hıristiyan gruplar olup hızla yayılmaya başlamıştır. Günümüzde Baptist, Yehova şahitleri, Adventistler, Presbiteryanlar, Mooncular vs. başta olmak üzere yeni dini hareketler de misyonerlik faaliyetlerini yürütmektedir. Bunlar medya aracılığıyla, yayınevleriyle, gezilerle, gençlere yönelik eğitim kurslarıyla halka ulaşmaya çalışılmaktadır. Kendi versiyonlarına göre yazılmış İncilleri Kırgızcaya çevirerek sokaklarda ücretsiz dağıtmaktadırlar. Kitaplar seslendirilerek sesli kitap şeklinde internete yüklenmektedir. Kişisel gelişim adı altında broşürlerle kendi ofislerine davet etmeye çalışıldığı görülmektedir. Sanatçıları bir araya toplayarak yürüyüşler düzenlenmektedir. Ücretsiz psikolojik yardım reklamlar yaparak halkı kendilerine çekme çabası içerisinde. Bu makalede Kırgızistan’ın bağımsızlık kazandıktan sonra yurt dışından misyonerlik amacıyla faaliyette bulunmakta olan Hıristiyan misyonerlerin kuruluşları, yayınları, medya kuruluşları, bulunduğu adresleri hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar kelimeler: SSCB, Kırgızistan, Misyonerlik, Hıristiyanlık, Protestan.

Dinî Radikalizm Örneği Olarak *Hilltop Youth* Hareketi

Ebru METLİ / Ankara Üniversitesi

Dinî radikalizm, şiddete varan aşırıcılık ve terör temalı küresel güvenlik tartışmalarında geniş bir yer tutmaktadır. Özellikle 11 Eylül Terör Olaylarından sonra din-şiddet ilişkisine dair literatürde çeşitli dini inanç ve düşüncelere sahip aynı zamanda şiddeti meşru gören radikal örgütler arasında El Kaide ve DEAŞ öne çıkarılmıştır. Buna mukabil Hıristiyan radikalizmi, Beyaz Üstünlükçüler, Budist terörü ve özellikle de Yahudi terörist grupları arka planda kalmıştır.

Bu çalışmada Orta Doğu bölgesindeki müzmin istikrarsızlığın önemli bir kaynağı olarak Yahudi radikalizminin birkaç veçhesine odaklanılmakta, bu kapsamda işgal altındaki Filistin topraklarında kurulan yasadışı Yahudi yerleşimlerdeki *Hilltop Youth* Hareketinin dini ve ideolojik temeli incelenmektedir.

Literatürde *Hilltop Youth* (Tepebaşı Gençliği) şeklinde isimlendirilen hareket esasen bir yerleşimci hareketi olup Kibbutz komünleri, Gush Emunim gibi önceki yerleşimci hareketlerinden şiddete ve teröre odaklı olması noktasında ayrılmaktadır. 1990'larda az sayıda öncülleri olmakla birlikte özellikle 2000'li yıllardan itibaren dikkat çekici bir biçimde güçlenen bu yeni yerleşimci hareket, sadece İsrail devletinin kamu düzenini değil, aynı zamanda Filistin sorununda iki devletli çözüm girişimlerinin başarısını da tehdit etmektedir.

Hilltop Youth, klasik anlamda bir terör örgütlenmesine sahip olmadığı gibi, kendisini tanıtan bir kuruluş bildirgesi veya manifestosu da bulunmamaktadır. Dolayısıyla isimlendirme dahil harekete ilişkin mevcut bilgiler saha araştırması, anket, yüz yüze yapılmış görüşmeler yoluyla üretilen akademik çalışmalar ile medya kaynaklarından temin edilebilmektedir. İngilizce ve İbranice dillerindeki açık kaynaklardan ulaşılan bilgi ve bulgular çerçevesinde dini motivasyonlu Yahudi terörünün günümüzdeki durumunu resmetmek ve bu durumun önemli aktörlerinden ultra-Ortodoks Amerikan Yahudilerine dikkat çekmek akademik ilgiye değer görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Dinsel radikalizm, Yahudi radikalizmi, *Hilltop Youth* Hareketi, İsrail toprağı, Yerleşimci hareketi.

Gustavo Gutierrez ve Latin Amerika Özgürlük Teolojisi

Fatma Gül ÖZ VARICI / *Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

Özgürlük teolojisi kendi dini söylemi içerisinde; siyasi, toplumsal, ekonomik endişe ve çabaların dile getirildiği radikal bir toplum hareketidir. 1960'lı yıllarda Latin Amerika'da ortaya çıkan, başlangıçta Katolik dünya içerisinde gündem oluşturan bu teoloji, sonrasında farklı Hıristiyan mezhepleri ve dünyanın farklı bölgelerinde tartışılan bir takım eleştirel ideolojilere zemin işlevi görmüştür. Bu özgün hareket, Latin Amerikalı teolog Gustavo Gutierrez Merino tarafından "Özgürlük Teolojisi" olarak geliştirilmiştir. Bu çalışmada Gutierrez ekseninde özgürlük teolojisinin genel muhtevası hakkında bilgi vermek amaçlanmaktadır. Özgürlük teolojisinin babasının Gutierrez olması noktasından hareketle ilk olarak onun kim olduğu, eğitimi ve temel düşünce sisteminin ne olduğu hakkında bilgi verilecek, akabinde bu teolojinin kaynakları olarak nitelendirilebilecek maddeler ele alınarak teolojiye katkısı tartışılacaktır. Burada ele alınacak kaynakların ilki, Gutierrez'in ilk elden tecrübe ettiği Latin Amerika bağlamıdır. Zira Gutierrez'in yaşadıkları onu mevcut olanın dışında farklı bir teoloji geliştirmesi gerektiği gerçeğine yönlendirmiştir. Özgürlük teolojisi; içerisinde geliştiği toplumsal, sosyal, kültürel ortam ve bu ortamdan kaynaklanan tartışmalar, düşünce sistemleri, eylemler sayesinde kendisine zemin sağlasa da teolojinin temel kaynağının ne olduğu sorusunun cevabı İncil'dir. Bu noktada değerlendirilecek ikinci kaynak Kutsal Metinlerdir. Kutsal Kitabı okumak ve yorumlamak, ortak endişeleri tartışmak ve zaman zaman birlikte somut bir sona doğru hareket etmek için düzenli olarak toplanan küçük oluşumlar olarak "Dini Taban Cemaatleri" Özgürlük Teolojisinin bir diğer kaynağı olarak incelenecektir. Özgürlük teolojisinin genel muhtevası ve bu düşünceyi yaymak ve dünyada kabulünü sağlamak için yapılan çalışmalara, inancın politikaya dönüşmesinden korkan ve Marksist kategorilerin toplumsal yapıları analiz etmede kullanımına güvenmeyenler tarafından bazı çekinceler de ifade edilmiştir. Marksizm'le ilişkisi, bazı durumlarda özgürlük teolojisini dini ve politik saldırıların hedefi haline getirmiştir. Bu noktada Marksizm'in Özgürlük Teolojisinin kaynak değeri hakkında da bir değerlendirme yapılacaktır. Özgürlük Teolojisinin kaynakları ele alındıktan sonra Gustavo Gutierrez'in ortaya koyduğu teolojinin temel argümanları değerlendirilerek özgürlük teolojisinin çerçevesi çizilecektir ve benzer teolojilerle ilişkisi soruşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hıristiyanlık, Gustavo Gutierrez, Özgürlük Teolojisi, Latin Amerika, Bağlamsal teoloji.

Hitit İmparatorluğu'nun Hoşgörü Politikasının

Tanrılar Panteonuna Yansımaları

Büşra Berfin ÖZDAŞ / *İstanbul Üniversitesi*

Anadolu'nun büyük uygarlıklarından biri olarak bilinen Hint-Avrupa kökenli Hitit Krallığı, M.Ö. 1650'de I. Hattuşili tarafından Boğazköy'de kurulmuştur. Tarihi açıdan eski krallık, orta krallık ve imparatorluk dönemi olmak üzere üç farklı dönemde teşekkül eden devlet, yaklaşık 500 yıllık bir hâkimiyet sürdürmüştür. Hitit Krallığı, hâkimiyeti süresi boyunca gerçekleştirdiği fetihler ve diğer milletlerle kurduğu sosyal, siyasal ve ekonomik etkileşimleri sonucu bilinçli bir şekilde yürütülen ve hem siyasal hem de dini bir politika olan ancak "hoşgörü politikası" olarak adlandırılan bir imparatorluk geleneği ile birçok kültürden bir tanrı inancını kendi panteonlarına katarak "Bin Tanrılı Halk" olarak tarihe geçmiştir. Yine bir şekilde etkileşimde oldukları bu toplulukların inançlarını yok saymak yerine bir gelenek halinde onların da Tanrı inançlarını benimseyerek çoklu bir dini inanç sistemi geliştirerek büyük bir ulus olmayı başarmıştır. Dini, siyasal, iktisadi ve daha birçok alanda Tanrıların yaşam alanlarına müdahale ettiklerini düşünen Hititler açısından Tanrı sayısı arttıkça onları memnun etmek, gazaplarından kurtulmak ve gerçekleşebilecek birtakım felaketlerden korunmak amacıyla da ayin ve ritüellerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bayramların sayısı artmış, dua ve kurban takdimleri çoğaltılarak yerine getirilmeleri hususunda ehemmiyet gösterilmiştir. Yönetimin kendilerine tanrılar tarafından verildiğine inanan Hitit hükümdarları, tıpkı Eski-Yakındoğu inançlarında olduğu gibi tanrısal güçlerle desteklenen mutlak bir hâkimiyet kurmuştur. Hükümdarlığın meşruiyetini panteondaki tanrıların belirlemesine dayandıran Hitit kralları, tanrıların başrahipleri olarak yeryüzünde hüküm sürmüş ve düzenlenen birtakım ayin ve ritüellerin gerçekleştirilmesinde başrol oynamıştır. Hitit kralları aynı zamanda ordularının başkumandanlık ve adalet sistemlerinin başyargıçlık görevini de yürüterek Tanrı'dan sonraki en yetkili kişi konumunda olmuşlardır. Hitit Krallığının diğer milletlerle sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik etkileşimi sonucu elde etmiş olduğu dini kazanımlar, bilinçli bir politika ile bir gelenek halinde tanrılar panteonuna yansıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hitit İmparatorluğu, Hoşgörü Politikası, Bin tanrılı halk, Panteon, İnanç.

Reform Öncesi İngiltere ve Anglikan Kilisesinin Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Faktörler

Abdülkadir PARLAK / *Ankara Üniversitesi*

Bu çalışmanın temel amacı, 1534 yılında Katolik Kilise ile bağlarını koparan İngiltere'nin bu aşamaya gelmesinde etkili olan faktörlerin neler olduğunun ortaya konulmasıdır. Kral VIII. Henry'nin, kendisine erkek çocuk veremeyen eşi Catherina'dan boşanma talebinin kilise kuralları gereği reddedilmesi üzerine İngiltere'nin Katolik Kiliseden ayrılarak reformu kabul etmesi İngiliz reformunun görünür sebebidir. Fakat İngiltere'nin reformu kabul etmesini sadece bir sebeple açıklamak yeterli gelmemektedir. Çünkü XIV. ve XV. yüzyıllarda İngiltere'yi reforma hazırlayan birçok etken bulunmaktadır. Bunların başında İngiliz teolog John Wycliffe'in ortaya koymuş olduğu fikirlerle reform düşüncesinin temellerini atması gelmektedir. Buna ek olarak "Avignon Esareti" olarak bilinen dönemde papalığın merkezi Roma'dan Fransa'ya taşınmış ve bu süreçte papalık, Fransa'nın güdümüne girmiştir. İngiltere ile Fransa arasında patlak veren Yüz Yıl Savaşları, İngiltere'nin Fransa'ya düşmanlık beslemesine ve düşmanın kontrolüne giren papalık ile de arasının açılmasına sebebiyet vermiştir. Zaten İngiltere XIII. yüzyılın başlarından itibaren papalık ile bir takım sorunlar yaşamış olan bir ülkedir. Bu sorunların birleştiği temel noktada papalık ile İngiliz krallığının otorite mücadelesi yer almaktadır. Hatta İngiltere sürekli içişlerine müdahale eden papalığın bu tutumunu engellemek amacıyla Provisors ve Preaminure olarak adlandırılan birtakım yasalar çıkarmıştır. Bu yasalar ile hem papalığın İngiltere üzerindeki yetkileri kısıtlanmış hem de İngiltere'nin menfaatlerinin korunması amaçlanmıştır. İngiltere ile papalık arasında yaklaşık üç asır süren bu otorite mücadelesi 1534 yılında Kral VIII. Henry'nin reformu kabul etmesiyle krallık lehine sonuçlanmıştır. İşte bu çalışmada İngiltere'nin papalık ile bağlarının kopmasına zemin hazırlayan faktörlerin neler olduğu üzerinde durulmuştur. Reform öncesi sürecin mercek altına alındığı çalışmamızda İngiliz reformunun gerçekleşmesinin geri planında siyasi, sosyal ve ekonomik birçok faktörün etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada yöntemimiz, sadece tarihi malumatlar vermenin ötesinde gerçekleşen tarihi olayların İngiliz reformuna ne gibi etkisi olduğunun tespit edilmesi olarak belirlenmiştir. Ülkemizde İngiliz Anglikan kilisesi ile ilgili yapılan çalışmalarda ekseriyetle reform süreci ve sonrasına yer verilmekte reforma zemin hazırlayan faktörlere ise neredeyse hiç temas edilmemektedir. Çalışmamız, reform öncesi dönemi ele alması açısından diğer çalışmalardan ayrılmakta ve bu yönüyle özgün bir kimlik kazanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Reform, Protestanlık, İngiltere, Anglikan Kilisesi.

Antik Mısır'da Tek Tanrı İnancının İzleri

Mahmut SAĞIR / İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

İnsanoğlu tarihi süreç içerisinde çeşitli şekillerde yaratıcının varlığına inanmış, zamanla dini yapı ve kurumlar oluşmuştur. İnsanlar, yaratıcıya inanarak açıklayamadığı olayları anlamlandırmaya, endişe, yalnızlık, çaresizlik gibi duygularından inanma yoluyla sıyrılmaya başlamıştır.

Günümüzde dinlerin kökeni hakkında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden birisi 1950 dönemlerinde yapılan bir araştırmada insanların tarih sahnesine çıktığı andan itibaren bir yaratıcıya inandığı iddia edilmiştir. Antik Mısır tanrı anlayışı genellikle tanrı panteonu üzerinden henoteist bir yapıda olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmamız da ise alternatif bir bakış açısıyla Antik Mısır'da tek tanrı inancının izlerinin neler olabileceğine dair bir cevap aranmıştır.

Yaratıcının genel adı, insanların gündelik hayatında kullandığı oranda bilinmektedir. Örneğin bir çiftçinin, yaratıcının herkes tarafından kullanılan isminden ziyade mesleği gereği ona, bereket anlamına gelen ismi veya sıfatıyla ibadet ettiği, zamanla kullandığı ismin sonraki nesiller tarafından ayrı bir tanrısal yapıya dönüştürüldüğü dolayısıyla tanrı olarak kabul edilen varlığın ismi, toplumda kullanıldığı oranda varlığını sürdürdüğü Süryani Mistik Ninovalı İshak'ın Asketizm Anlayışı sonucuna varılmıştır. Yine benzer şekilde cahiliye dönemi Arap toplumunun inandıkları putların, tekbir yaratıcıya yani Allah'a ulaştırmada aracı işlev gördüğü ancak toplumda Allah kelimesinin zamanla arka plana atılarak bu putların sosyal hayata daha fazla dahil edildiği ve başlangıçta Allah'a ulaşmak için araç olan arazların zamanla unutulmuş amaç halini aldığı görülmüştür. Bu anlayış birçok dini yapıda kendisini gösterdiği gibi Antik Mısır dini öğretilerinde de benzer şekilde yer almıştır. Zira Antik Mısır ile ilgili bazı mitolojik anlatımlarda, evrendeki her şeyin kaos suyundan yani Nu'dan meydana geldiği, var olan her şeyde Nu'nun özünün yer aldığı, Nu'nun evreni oluşturduktan sonra evrende ışık olması için kendi özünden Ra'yı yarattığı, zamanla diğer ölümlü-ölümsüz varlıkların yaratıldığı, Nu'nun, Ra üzerinden evrendeki her şeyi idare ettiği belirtilmiştir. Mezkûr mitolojik anlatımdan hareketle, Antik Mısırlıların Ra'nın sosyal hayattaki öncü rolünden ötürü onu Nu'dan daha fazla önemseydiği ve zamanla Ra'yı Nu'dan ayrı bir tanrı olarak gördüğü ve böylece Antik Mısır'a ait tanrısal panteonun bu şekilde oluştuğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Antik Mısır, Nu, Ra, Monoteizm, Panteon.

Tanrı'nın Lütfu Karşısında İnsan: Luther ve Erasmus'un Özgür İrade Tartışması

Tayyip SÜMBÜL / İstanbul Üniversitesi

Reform düşüncesi 16. yüzyılda kilisenin ıslah edilmesi amacıyla farklı merkezlerden başlayan ve gelişen bir harekettir. İsveç, Almanya gibi çeşitli ülkelerde kendisine yer edinen Reform düşüncesi, Katolik Kilisesinin kilise ve içinden reforme edilmesi olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu düşüncenin en önemli temsilcileri Martin Luther ve Desiderius Erasmus olmuştur. Kilisenin ıslahının nasıl olacağı hakkında farklı görüşleri savunan bu iki isim, insanın iradesinin kurtuluşundaki rolü hakkında da farklı görüşleri savunmaktadır. Bildiriye konu olan Luther ve Erasmus arasındaki özgür irade tartışması, kişinin kurtuluşunda tanrının rahmeti karşısındaki konumunu müzakere eden 1524 ve 1525 arasındaki *Özgür İrade Üzerine* (De Libero Arbitrio) ve *İradenin Tutsaklığı Üzerine* (De Servo Arbitrio) başlıklı mektuplar silsilesidir. Esasında özgür irade özelinde ilk büyük tartışmanın Augustinus ve Pelagius arasında gerçekleştiği bilinmektedir. Katolik kilisesi Pelagius'un özgür irade yanlısı görüşlerinin karşısında duran Augustinus'un takip etmiştir. İkili arasındaki tartışma reformasyon sürecinde Luther ve Erasmus arasında yinelenmiştir. Tartışmada Luther'in Erasmus'u Yarı-Pelagiusçu olarak nitelendirmesi, Augustinus ve Pelagius çekişmesinin Hıristiyan geleceğindeki canlılığını göstermektedir.

Özgür irade tartışması bağlamında Luther, Augustinus'u izleyerek özgür iradenin yokluğunu, Erasmus ise varlığını savunmaktadır. Bu çalışma henüz kısa bir süre öncesinde Katolik Kilisesine karşı çıkan Luther'in, sonrasında "sola gratia" inancına nasıl ulaştığını, bir Katolik olan Erasmus'un Luther'e bu konuda ne tür eleştiriler yönelttiğini belirlemeyi amaç edinmiştir. Her iki ismin görüşleri incelenirken tasviri ve mukayeseli metot kullanılmıştır. Araştırmalar çerçevesinde Luther'in, "sola gratia" inanç maddesine insanın ahlaki sorumluluğunun devam ettirerek kişinin kurtuluşundaki failliğin olmamasıyla ulaştığı tespit edilmiştir. Bunun yanında Erasmus'un kişinin özgür iradeye sahip olmadığında ahlaki olarak da sorumlu olmadığını iddia ettiği; Luther'in görüşlerinin kişiyi İsa Mesih'ten uzaklaştıracağını ifade ettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Martin Luther, Desiderius Erasmus, Özgür irade, Protestanlık, Sola Gratia.

Süryani Mistik Ninovalı İshak'ın Asketizm Anlayışı

Hayriye Özlem SÜRER / *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*

Hıristiyan mistisizmi içerisinde asketizm ve monastisizm öne çıkan pratiklerdendir. Asketik ve monastik uygulamalar, Hıristiyanlıktaki geleneksel yaklaşıma göre tarihsel olarak her ne kadar M.S. 4. yüzyıldan başlatılsa da manastırcılığın menşei problemi güncelliğini koruyan tartışma konularından biridir. Bu geleneğin tarihsel süreç içerisinde Doğu Kiliselerindeki önemli temsilcilerinden biri de Ninovalı İshak'tır (ö. 700?). Ninovalı İshak, 7. yüzyılda yaşamış olan Süryani bir teolog ve mistiktir. 'Süryani İshak' olarak da bilinen keşiş, daha ziyade mistik ve asketik görüşleriyle ön plana çıkan entelektüel bir figürdür. Hayatına bakıldığında kilise kurumundaki görevlerinden istifa ettiği ve manastıra çekilip münzevi bir yaşam sürerek bu görüşlerini ihtiva eden çeşitli eserler kaleme aldığı dikkatleri çekmektedir. Ninovalı İshak'ın bu çerçevede telif ettiği eserlerinde 'Tanrı sevgisi', 'komşu sevgisi', 'münzevi (eremitik) yaşam', 'alçakgönüllülük', 'sessizlik', 'zaafllara dair farkındalık', 'dua' ve 'her varlığın bir olan Tanrı'da birleşerek kurtuluşa ereceği düşüncesi (*apocatastasis*)' gibi temalar ön plana çıkmaktadır. Bu temaların yanı sıra Ninovalı İshak'ın mistik düşünceleri bağlamında bedene ve kurtuluş öğretisine ilişkin görüşleri, onun asketik teolojisinin özgün yönünü ifade etmektedir. Bu bağlamda o, geleneksel asketik düşüncede bedene ve maddeye yönelik olumsuz yaklaşımın aksine; insanın cennetten düşüşünü Tanrı'nın insanlığa yönelik kurtuluş planının bir parçası olarak görmektedir. Ayrıca, insanın ölüm vasıtasıyla öte alemde ulaşacağı mükemmel formun Tanrı planının nihai gayesi olduğunu ifade etmektedir. Bu minvalde çalışmamızda Süryani mistisizminde temayüz eden figürlerden biri olan Ninovalı İshak'ın hayatı, ilmi kişiliği, asketik görüşleri, uygulanmasını salık verdiği asketik pratikler ve kurtuluş teolojisi (soteriyoloji) anlayışının tarihsel dokümantasyon tekniği ile ele alınması amaçlanmaktadır. Bu araştırma ile erken döneme ilişkin Hıristiyan mistisizmi çalışmalarına Ninovalı İshak'ın görüşleri çerçevesinde katkı sunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Ninovalı İshak, Mistisizm, Asketizm, Kurtuluş teolojisi.

**Filistin’de Emperyalist Politikaların Arkeolojik Boyutu:
Kuruluşundan I. Dünya Savaşı’na Kadar, Filistin Araştırma Fonu**

Oğuzhan ŞENER / *Mardin Artuklu Üniversitesi*

Arkeoloji, toprakta saklı olan geçmişin gün yüzüne çıkarıp, bulgular üzerinden geçmişin yorumlama bilimi olarak tanımlanmaktadır. Yapılan yorumlamalar ise çoğu zaman bulguyu elde eden kişinin, bağlı olduğu kuruluşun ve bilhassa mensubiyeti bulunan devletin inisiyatifindedir. Yorumlamalar yapılırken inisiyatif sahipleri için ideoloji, dini inançlar ve dönemin koşulları gibi önemli unsurlar etkilidir. Geleceğin inşası için geçmişin saklı bilgisinin gayelere uygun haliyle yorumlanması gerektiğini düşünen devletler için arkeoloji etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Tarihte bunun kayda değer bir örneği 1865 yılında kurulan ve kısa adı PEF olan Filistin Araştırma Fonu (Palestine Exploration Fund)’nda görülmektedir. İngiltere merkezli bir kuruluş olan Filistin Araştırma Fonu, arkeoloji bilimini kullanarak, Filistin’de sömürgeleştirmeye giden yolda büyük adımlar attı. Edindiği bilgilerle savaşlarda İngiliz ordusunun stratejilerine önemli katkılar sağladı. Bunun yanında, yaptığı çalışmalarda emperyalist içgüdü ile hareket ederek, Filistin’de geçmişten gelen aidiyet iddiasını kanıtlamayı ve bölgede meşruiyetini sağlamayı amaçladı. Bu çalışmada öncelikle Filistin Araştırma Fonu’nun kuruluşundaki ideolojik altyapı incelenecektir. Daha sonra fon sağlanan önemli kişiler ve arkeolojik kazılar aktararak, elde edilen bulguların kullanılma biçimleri tartışılacaktır. Filistin Araştırma Fonu’nun, kuruluşundan I. Dünya Savaşı’na kadar geçen süreçteki faaliyetleri ele alınacaktır. Modern dönemde Filistin bölgesinin şekillenmesinde önemli bir yer tutması nedeniyle I. Dünya Savaşı’na kadar olan süreç çalışmanın sınırı olacaktır. Çalışmada amaç, bölge şekillenirken gerçekleştirdiği faaliyetlerle bu şekillenmede katkısı büyük olan Filistin Araştırma Fonu gibi önemli bir kuruluşun ortaya konması ve arkeoloji biliminin politik biçimde kullanımına bir örnek sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Arkeoloji, Filistin Araştırma Fonu, Filistin, PEF, Emperyalizm.

Yahudilikte Kadın Algısının Medyadaki Temsili: Unorthodox Dizisi Örneği

Betül TAŞKIN / *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi*

Toplumunu yönlendirme gibi önemli bir etkiye sahip olan medya bilgilendirme, tanıtma, haberdar etme, eğlendirme vb. birçok fonksiyonu içinde barındırmakla birlikte günümüzde devasa bir endüstri olarak karşımıza çıkmaktadır. Genelde toplumu, özelde ise bireyi hedef alan medya; kültürel, sosyal, siyasal ve ekonomik alanlar başta olmak üzere din ve dini olguları da konu edinmektedir. Gerek televizyon programlarında gerek Youtube, Netflix gibi internet platformlarında, gerekse sinema ve afişlerde dini simgeler ve anlatılarla karşılaşılmaktadır. Bu minvalde Yahudilik de farklı boyutlarıyla kendisini çeşitli medya araçlarında göstermektedir. Yahudilikte kadın algısının gözler önüne serildiği ve çokça konuşulan Unorthodox dizisi bu anlamda önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Unorthodox dizisi, Deborah Feldman'ın "*Unorthodox: Gelenekleri Reddeden Bir Kadının Kendini Bulma Hikayesi*" adlı otobiyografik romanından uyarlanan Alman-Amerikan yapımı 2020 Netflix çıkışlı dört bölümden oluşan mini bir dram dizisidir. Dizi, Brooklyn'in Williamsburg mahallesinde yaşayan, 19 yaşında görücü usulü ile evlendirilen Hasidik Satmar cemaati üyesi Esther (Esty)'in cemaatten ayrılıp Berlin'e kaçışını konu edinmektedir. Yahudilikte kadın algısının işlendiği dizide izleyici, bir yanda Yahudiliğin kadına yüklediği sorumluluğu ve anlamı görmekte, diğer yanda ise Esty'nin dine karşı sorumluluklarından özgürlüğüne kaçış hikâyesine şahit olmaktadır. Özelde Yahudilikte kadın algısını işleyen dizi, genelde din olgusunun yüklediği kuralların çiğnenmesinde bir sakınca olmadığını izleyiciye aktarmakta ve Batı kültürünü özgürlük ile entegre edecek şekilde yansıtmaktadır. Öte yandan Yahudilik geleneğinin kadın dünyasını çocuk doğurmak ve evi ile ilgilenmek olarak sınırlandırdığı gerçeği dizide çarpıcı şekilde yer almaktadır. Bu çalışma, bahsi geçen dizi örneği paralelinde Yahudilikte kadın algısının medyadaki yansımaları ve izleyiciye aktardığı gerçekliği sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kavramlar: Medya, Din, Yahudilik, Unorthodox, Kadın.

Zerdüşî Bir Kavram Olarak “Ferre-i İzedî” ve Şiilikteki Tezahürü

Mahsa TAYYAR / Bursa Uludağ Üniversitesi

Avestâ’da bahsedilen *Ferre-i İzedî* (Tanrısal nur) genel olarak her Zerdüşînin kendi cevherinde mevcut bir nur olarak bilinir. Bu nur ve ihtişamı bulan her şahsın “Ferre-mend”, yani dünyevî ve uhrevî saadete erdiğine inanılır. *Ferre*’nin daha dar çaplı anlamına gelince; krallar başta olmak üzere Zerdüşî soyundan gelen asil soylulara ve kahramanlara Ehrimen’e (şeytan) karşı savaşılabilmeleri ve adaleti sağlayabilmeleri için Tanrı tarafından verilmiş bir nur, lütuf ve nimet olduğu görülmektedir.

Zerdüşî literatüründe yöneticiler tarafından *Ferre-i İzedî* ile kazanılan yetki, Şia inancında imamlara bahşedilen *ismet* sıfatında karşılık bulmuştur. Bu çerçevede Zerdüşî İran toplumunda yönetimin ilahî yetkiye sahip, temiz soylu krala ait olmasına benzer bir durumun Şia mezhebi için de geçerli olduğu görülmüştür. Zira Şia açısından da yönetim, yetkisini Allah’tan alan (nasb) ve Hz. Peygamber’in neslinden olan İmam’a aittir. Her iki inançta da yöneticiler üstünlüklerini Allah tarafından bahşedilmiş olan bir nur sayesinde kazanmışlardır. Bu nur öyle bir lütuftur ki sahibini yaratıcının yüzündeki temsilcisi; dinî ve dünyevi işlerde diğer insanların üzerinde yetki sahibi (velâyet) kılmaktadır. Bu yüzden ona itaat etmek Tanrı’ya itaat etmek, ona isyan etmek de Tanrı’ya isyan etmek anlamına gelmektedir. Bu bağlamda yöneticinin *ferre* veyahut *ismet* adı altında ilahî bir yetkiye sahip olması ve bu yetkinin nesilden nesile intikal etmesi bu iki inancın en önemli benzerliklerden biridir.

Bu tebliğ, Zerdüşî bir kavram olan *ferrenin* Şiilikteki tezahürünü konu edinmektedir. Zerdüşîlik ve Şiilik ile ilgili temel inançların tespiti için her iki inancın klasik kaynaklarının yanı sıra konuyla ilgili Farsça, Arapça, İngilizce ve Türkçe eserler ve araştırmalara başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zerdüşîlik, Ferre, Şiilik, Ruh, İran.

Muhtelif Dinlerde Su Kültü

Ayşe Şeyma UĞUZ / *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi*

Su, bütün canlılar için yaşamın devamı ve kaynağı olarak büyük bir öneme sahiptir. Bundan dolayı dinlerde su önemli bir yer edinmiş ve suya kutsallık atfedilmiştir. Hatta ilahi kaynaklı olmayan dinlerde su tanrılaştırılmıştır. Gerek ilkel kabile dinlerinde gerek ilahi dinlerde su ile ilgili birçok inanç ve uygulamalar görülmektedir.

Zerdüştilikte suyun temiz olmasına dikkat edilir hatta suda yıkanması gereken bir şey olursa önce o temizlenir kurutulur daha sonra suda yıkanır. Zerdüştilikte suyun kullanıldığı en önemli yerlerden biri de dine giriş törenleridir. Yeniden doğuş anlamındaki bu tören kız ve erkek çocuklarının yıkanarak arındırılmasıyla başlamış olur. Sâbiî inancında en önemli ibadet olarak kabul edilen vaftiz, su ile yapıldığı için önemlidir. Sâbiîler belli dönemlerde su ile vaftiz olarak günahlardan arındıklarına inanırlar. Bu arınma ile sadece insanlar kutsallık kazanmamakta suya daldırılan eşyalarda kutsallık kazanmaktadır. Geleneksel Türk Dininde ise suyun gizil bir gücü olduğuna inanılmıştır. Suyu kutsal bir varlık olarak kabul etmişler ama suya tapmamışlardır. Yahudilerin birçok ritüelinde ibadet öncesinde veya sonrasında su kullanılmaktadır. Ayrıca ölü yıkamada, dine kabul törenlerinde, düğün öncesinde vb. birçok gündelik işlerde de su kullanılmaktadır. Hıristiyanlıktaki en önemli sakramentlerden biri vaftiz uygulamasıdır. Kiliseye yeni üye olmak isteyen, günahlardan arınmak isteyen kişilerin vaftiz olmaları gerekmektedir. Vaftiz dışında su ile yapılan farklı uygulamalarda bulunmaktadır. İslâmiyet de ise abdest, gusül gibi uygulamalarda yine su kullanılmaktadır.

Su; dinlerin ibadetlerinde, ritüellerinde, gündelik hayatlarında vazgeçilmez bir unsurdur. Genel olarak dinler suyu maddi ve manevi bir arınma olarak görmüşlerdir. Suyu kullanım şekilleri ve suya dair inanç algılarında farklılıklar görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Su, İbadet, Kutsal, Arınma, Vaftiz.

**Filibeli Ahmet Hilmi'nin A'mak-ı Hayal Kitabının
Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**

Miyase YENGİNAR / *Selçuk Üniversitesi*

Bu çalışma, Osmanlı Dönemi modern yazarlarından biri olan Filibeli Ahmet Hilmi Efendi'nin felsefi, dini, tasavvufi ve edebi bir eseri olan *Amak-ı Hayal* kitabının dinler tarihi açısından inceleme ve değerlendirmesini kapsamaktadır. Eser dönem şartları düşünüldüğünde döneminin ötesinde ruh analizleri ve dini kavramları içermektedir. Eser, içerisinde Hinduizm, Budizm, Zerdüştilik ve Tibet Budizm'inden ritüeller, kavramlar içermekte; bazı mitolojik unsur ve semboller bulundurmaktadır. Böyle kıymetli bir eseri kaleme alan Filibeli'nin din tarifi ve dinleri tasnif şeklinin de dinler tarihi açısından değerlendirilmesi önemli görülmüştür. Din, insanın mutluluğunu amaçlayan kurumlardan birisidir. Ahmet Hilmi, dinin insan fitratında bulunan bir duygu olduğunu belirtir. O, her insanda bulunan başlıca duyguların en sonuncusu ve yücesinin “din duygusu” olduğunu belirtmektedir. İster ilkel din inananlarından olsun isterse yanlış fikre kapılmış kimselerde olsun din duygusunun daima mevcut olduğunu ve değişmediğini ifade etmiştir.

Bütün dinleri kapsayacak şekilde bir dinin tanımı yapmak mümkün görünmemektedir. Ahmet Hilmi'ye göre; “Din, iki haddin birleşmesinden hâsıl olan fikirdir.” Bu iki haddi oluşturan toplum ve insana ilham veren tabiatüstü unsurdur. Yani din, insanın kendisinden üstün ve muhtaç olduğu bir kudreti anlaması, itiraf etmesidir. Dini tasnif edişi de dinler tarihi sınıflandırmasına göre farklılık göstermektedir. O, dinleri manevî kıymetleri bakımından; bâtil din makul din ve tabîi din- hak din ve semavi din- muhtelit (karışık) din olarak tasnif etmekte ve bunları açıklamaktadır.

Eserin kahramanı olan Raci'nin de dinler arasındaki hakikati arama çabası, katılmış olduğu ritüelleri ve dini liderler ile yaptığı görüşmeler, dinler tarihi açısından önem arz etmektedir. Ahmet Hilmi'nin din anlayışı, din tasnifi ile *Amak-ı Hayal*'de bulunan dinlere hangi açılardan baktığı hususu burada ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Filibeli Ahmet Hilmi, Amak'ı Hayal, Din, Hinduizm, Budizm, Zerdüştilik.

<https://if.asbu.edu.tr>

dinlertarihi@asbu.edu.tr